

Rovný přístup ke vzdělávání v České republice: situace a doporučení

Rovný přístup ke vzdělávání v České republice: situace a doporučení

Michaela Šojdrová
Zonna Bařinková
Irena Borkovcová
Radek Dlouhý

Tato publikace byla vydána jako plánovaný výstup projektu Kompetence III spolufinancovaného Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

© Michaela Šojdrová, Zonna Bařinková, Irena Borkovcová, Radek Dlouhý
© Česká školní inspekce, 2014

Obsah	5
Tabulky.....	5
1 Úvod.....	6
2 Informace o A5 Překonávání školního neúspěchu v ČR	7
3 Legislativní a koncepční rámec pro oblast rovného přístupu ke vzdělávání.....	8
4 Finanční podpora pro vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků.....	9
4.1 Přehled výdajů na dotační a rozvojové programy MŠMT	9
5 Kontext činností státu a nevládních organizací, které ovlivňují situaci a vývoj rovného přístupu ke vzdělávání.....	11
5.1 Klíčové koncepční materiály a aktivity	11
5.2 Aktivity nestátních organizací a výzkumná šetření.....	12
6 Zjištění PISA 2012 v oblasti socioekonomických kontextů žáků a škol	14
7 Výsledky výzkumu postojů rodičů žáků 5. ročníků k otázkám spravedlivého přístupu ke vzdělávání.....	16
8 Hlavní problémy z hlediska rovnosti a kvality ve vzdělávání v ČR a návrhy opatření	18
8.1 Předškolní vzdělávání dostupné pro všechny děti jako způsob podpory pro úspěšný nástup dětí do ZŠ	20
8.2 Zlepšení vzdělávacích výsledků sociálně znevýhodněných žáků, motivace k větším ambicím a dokončení středního vzdělávání	23
8.3 Zlepšení kvality přípravy pedagogických pracovníků a podmínek jejich práce.....	32
8.4 Posílení a proměna poradenského systému.....	37
8.5 Systematický sběr dat včetně údajů o socioekonomickém zázemí žáků.....	41
8.6 Větší pozornost věnovat spolupráci s rodiči.....	43
9 Jaký bude vývoj šancí znevýhodněných dětí na úspěch ve škole, pokud se nic nezmění?.....	46
10 Shrnutí a doporučení.....	46
Bibliografie	54
Seznam použitých zkratk	57

Tabulky

Tabulka 1: Financování žáků na ZŠ dle RVP ZV a na ZŠP dle RVP ZV LMP	9
Tabulka 2: Podpora financování AP v ČR.....	10
Tabulka 3: Přehled výdajů dotačního programu MŠMT – Podpora integrace romské komunity	10
Tabulka 4: Vývoj účasti dětí v předškolním vzdělávání.....	21
Tabulka 5: Žáci ZŠ - vzdělávání podle RVP ZV, přílohy LMP.....	26
Tabulka 6: Vývoj počtu neúspěšných žáků u maturitní zkoušky	28

Předkládaná publikace je závěrečným výstupem aktivity 5 Překonávání školního neúspěchu v ČR projektu Kompetence III - Realizace mezinárodních výzkumů v oblasti celoživotního učení a zveřejnění jejich výsledků. Jejím účelem je umožnit ucelený objektivní pohled na dopady současné vzdělávací politiky a její možné změny z hlediska naplňování principu rovnosti, to znamená spravedlivosti a inkluze ve vzdělávání.

Společenský a ekonomický rozvoj je stále více podmíněn vzdělaností lidí, a tedy kvalitou vzdělávacího systému. Roste význam vzdělání jako faktoru ekonomického a společenského úspěchu jednotlivce i kvality života celé společnosti. Na globalizovaném trhu práce roste produktivní význam kreativního lidského intelektu a klesá produktivní role manuální práce, rutiny a izolovaných znalostí.

Kvalitní vzdělání bude jedním z rozhodujících faktorů kvality života společnosti 21. století. Vzdělávací politika dnes musí odpovídat na zásadní výzvy, jako jsou udržitelnost veřejných rozpočtů a efektivita vzdělávání, dynamické změny technologií a požadovaných kompetencí či požadavky konkurenceschopnosti. Jednou z odpovědí na tyto výzvy je investice do kvalitní výchovy a vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí (NERV, 2011), ale nejenom jich. Stejně důležité je stimulovat k zlepšování výsledků vzdělávání všechny děti, tedy i ty průměrné či více nadané. Zároveň však platí, že vliv vzdělávací politiky je pouze jedním z faktorů, které kvalitu života jedince i společnosti ovlivňují.

Jedním ze současných rizik, kterým v ČR čelíme, je zvyšování nerovnosti v přístupu ke vzdělávání, ačkoliv **rovný přístup ke vzdělávání jako nástroj pro posilování soudržnosti společnosti je dlouhodobě součástí prioritních cílů vzdělávací politiky:** „Vzdělávací soustava je jednou z hlavních integrujících sil, a to nejenom předáváním sdílených hodnot a společných tradic, ale především zajištěním rovného přístupu ke vzdělávání, vyrovnáváním nerovností sociálního a kulturního prostředí i všech znevýhodnění daných zdravotními, etnickými či specifickými regionálními důvody a podporou demokratických a tolerantních postojů ke všem členům společnosti bez rozdílu“ (MŠMT, 2001).

Hlavní problémy v oblasti rovnosti a kvality vzdělávání v ČR byly identifikovány ve vztahu ke konceptu sociálního kapitálu, společnosti vzdělání a teorii rovných šancí. Tyto širší přístupy odpovídají hlavnímu východisku OECD: „**Vzdělávací systémy, které si vedou nejlépe, jsou ty, které dokážou propojit rovnost ve vzdělávání s kvalitou**“ (OECD, 2012b).

Tato publikace je určena zejména aktérům vzdělávací politiky: od ministerstva až po jednotlivé školy. **Popisuje současnou situaci v ČR a možnosti jejího vývoje v oblastech, které jsou z hlediska rovnosti považovány pro ČR jako hlavní problémy.** Návrhy na dosažení lepšího vzdělání pro všechny děti odpovídají jednak na otázky mezinárodního výzkumu směřujícího k ČR, ale především reagují na výzvy našeho vzdělávacího systému a společnosti, které jsou mapovány jak národním monitoringem (ČŠI, CERMAT, NÚV, MPSV), ale také výstupy sociologického a pedagogického výzkumu. U každého z klíčových témat jsou uvedeny příklady dobré praxe, na které je možné navazovat, anebo jen získat větší důvěru v to, že investice do vzdělávání všech dětí se vyplácí.

V analýze dopadů současného vzdělávacího systému jsou využity výsledky veřejné diskuse a výzkumu postojů rodičovské veřejnosti. Rovněž je zde obsažen popis pozitivních snah a aktivit, které se rozšiřují napříč celým systémem, ale také přetrvávajících i nových bariér, které překonávání školního neúspěchu brání.

Součástí publikace je soubor doporučení pro zlepšení situace v oblasti spravedlivého přístupu ke vzdělávání. Vychází ze studie OECD, která identifikovala pět oblastí na úrovni systému a pět oblastí na úrovni školy, jež je třeba sledovat jako klíčové z hlediska zlepšování kvality a rovnosti ve vzdělávání. Průsečíkem těchto mezinárodně ověřených opatření a doporučení týmu A5 je snaha pomoci dětem, které nemají stejné šance, především ze sociálních důvodů, na získání kvalitního vzdělání a potřebují podpořit.

2 Informace o A5 Překonávání školního neúspěchu v ČR

V roce 2010 se ČR zapojila do mezinárodního projektu *Overcoming school failures: Policies that work*, aby zmapovala český vzdělávací systém z hlediska spravedlivosti a získala tak externí expertní pohled na nejzávažnější problémy a jejich možná řešení.

Na úrovni OECD byla výstupem projektu zpráva **Equity and Quality in Education: Supporting disadvantaged students and schools** (dále jen Zpráva OECD), která vyšla na jaře 2012 (OECD, 2012a). Shrnuje poznatky z výzkumu v 9 zemích OECD, přičemž vychází z podkladových zpráv jednotlivých zemí (ÚIV, 2011) s využitím dlouhodobé řady dat a informací z výzkumných programů INES a PISA. Překlad Zprávy OECD byl zveřejněn v červnu 2012 jako první výstup A5 (OECD, 2012b).

Zpráva OECD se zabývá výhodností investic do rovnosti ve vzdělávání, popisuje příklady politik, které rovnosti zabraňují, a přináší návrhy řešení, jak podpořit rovnost ve vzdělávání na úrovni systému a školy. Přílohou Zprávy OECD je *Spotlight zpráva: Česká republika*, která uvádí srovnání některých ukazatelů v ČR v rámci mezinárodního kontextu z hlediska rovnosti a kvality ve vzdělávání a navrhuje varianty řešení pro zlepšení situace (OECD, 2012c).

Pro potřeby praktické orientace ve Zprávě OECD byl zhotoven její *Výtah* (OECD, 2012d). Ten byl využíván při setkáních s odbornou veřejností a je rovněž výstupem A5. Pracovní tým A5 identifikoval okruhy nejzávažnějších problémů, které byly následně diskutovány se zástupci OECD a s odbornou veřejností. **Za účasti ministra školství Petra Fialy a vedoucí expertního týmu OECD Beatriz Pont byla Zpráva OECD o rovnosti a hlavní problémy ČR při překonávání školního neúspěchu poprvé diskutovány na semináři konaném 24. září 2012 v Praze.**

Následovala veřejná diskuse v regionech, které se zúčastnilo 183 zástupců odborné veřejnosti. Jednalo se především o ředitele škol a jejich zástupce, učitele, školní inspektory, pracovníky veřejné správy na krajské a místní úrovni, odborné pracovníky školských poradenských zařízení, zástupce MŠMT a neziskových organizací. Veřejná diskuse se setkala s velkým zájmem a přinesla řadu podnětů a návrhů opatření, které byly využity při formulaci doporučení. Stejně tak byly využity výsledky ankety realizované v průběhu seminářů jakožto objektivní zpětná vazba k navrženým okruhům hlavních problémů v oblasti rovnosti a kvality ve vzdělávání.

V rámci aktivity byl realizován výzkum postojů rodičovské veřejnosti k otázkám rovnosti a navrženým opatřením, který provedla na základě výběrového řízení firma *ppm factum research, s. r. o.* v období srpen až září 2013. Výsledky výzkumu jsou shrnuty ve *Zprávě o výsledcích výzkumu postojů rodičů* (ČŠI, 2013e).

Pracovní tým aktivity postupně připravoval návrhy na doporučení na základě svých bohatých pedagogických i řídicích zkušeností. K jejich formulaci využíval též všechny výše uvedené výstupy aktivi-

ty, konzultace s domácími i zahraničními experty, odbornou literaturu, národní i zahraniční dokumenty, studie a výzkumy.

Návrh doporučení pro vzdělávací politiku ČR ke zlepšení šancí na kvalitní vzdělání všech dětí v oblasti rovnosti, spravedlivosti a inkluze byl zveřejněn dne 6. prosince 2013 na mezinárodní konferenci v Praze.¹

3 Legislativní a koncepční rámec pro oblast rovného přístupu ke vzdělávání

Rovný přístup ke vzdělávání všech dětí je v ČR garantován Ústavou ČR, Úmluvou o právech dítěte, zákony a činnostmi odpovědných orgánů a institucí.

Oblast rovného přístupu ke vzdělávání a zohledňování vzdělávacích potřeb jedince jsou prvními zásadami² zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, obsaženými v § 2. Dále se uvedenými oblastmi zabývá § 16 odst. 6: „*Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní, a na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení.*“

Pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (dále také SVP), se zdravotním postižením, případně jiným typem sociálního znevýhodnění je ve školském zákoně zakotveno právo na vzdělávání formou integrace, případně v různých typech škol. Při hodnocení se přitom přihlíží k povaze postižení či znevýhodnění.³

Kontrolou naplňování zásad a cílů zákona ve smyslu rovného přístupu ke vzdělání a zohledňování vzdělávacích potřeb žáků je pověřena Česká školní inspekce (dále také ČŠI). ČŠI hodnotí to, zda škola identifikuje žáky se SVP, vytváří podmínky pro jejich úspěšný rozvoj, zohledňuje vliv vnějšího prostředí na úspěšnost žáků, má preventivní systémy na omezení rizikového chování a školní neúspěšnosti, přijímá opatření k odstranění sociálních, zdravotních a bezpečnostních bariér v průběhu vzdělávání, zda škola ve spolupráci se ŠPZ poskytuje poradenskou pomoc, jsou uplatňovány účinné pedagogické metody a individuální přístup k žákům a zda škola zajišťuje včasnou podporu žákům s riziky školní neúspěšnosti.⁴

Zjistí-li ČŠI, že škola neposkytuje vzdělávání v souladu se zásadami a cíli uvedenými v § 2 nebo vzdělávacími programy uvedenými v § 3 školského zákona, podá MŠMT návrh na výmaz takové školy z rejstříku škol a školských zařízení.

Rovný přístup ke vzdělávání podrobněji upravují také další zákony a vyhlášky, zejména pak tzv. antidiskriminační zákon (zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů).

---

1 Program konference a prezentace jsou zveřejněny na webu ČŠI: Informace o Mezinárodní konferenci k vývoji situace a k doporučením spravedlivého přístupu ke vzdělání [online]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-setreni/Prekonavani-skol-niho-neuspechu-v-CR/Informace-o-Mezinarodni-konferenci-k-vyvoji-situac>

2 Rozpracování těchto zásad musí být obsaženo ve školních vzdělávacích programech.

3 Jako významnou pomoc dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí uvádí školský zákon možnost zřízení přípravných tříd ZŠ. Ředitel SŠ může žákům též prodloužit dobu studia (max. o 2 roky).

4 Informace o účinnosti podpory žáků se SVP na úrovni jednotlivých stupňů přinášejí každoročně výroční zprávy ČŠI.

Závazným koncepčním dokumentem, který rozpracovává cíle vzdělávací politiky je *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR na období 2011–2015* (MŠMT, 2011). Problematice rovných příležitostí ve vzdělávání věnuje významnou část. Zabývá se jak oblastí inkluzivního vzdělávání, tak oblastí podpory a zlepšení podmínek pro žáky se zdravotním postižením nebo znevýhodněním.

Dlouhodobý záměr vzdělávání obsahuje některá opatření, která zmiňuje v doporučeních také Zpráva OECD. Tato opatření jsou však v praxi realizována jen omezeně, v závislosti na místních podmínkách a zejména na finančním zajištění.

4 Finanční podpora pro vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků

Podpora vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním je realizována formou dotačních rozvojových programů. Na rozdíl od žáků zdravotně postižených neexistuje nároková forma finanční podpory prostřednictvím normativů, respektive příplatků. Tato skutečnost je vážným problémem a překážkou pro systematickou práci se žáky ohroženými školním neúspěchem z důvodu sociálního znevýhodnění. Na podporu vzdělávání těchto žáků vyčleňuje každoročně MŠMT nemalé částky ve formě programů. Čerpání těchto prostředků je významnou pomocí, která je však spojená se zvýšenou administrativní zátěží na straně školy i MŠMT. Navíc není jistá.

Příkladem systematické finanční podpory žáků se SVP je financování žáků s lehkým mentálním postižením (dále také LMP).

Tabulka 1: Financování žáků na ZŠ dle RVP ZV a na ZŠP dle RVP ZV LMP

Normativ na žáka – RVP ZV	1. stupeň	25 006 Kč
	2. stupeň	35 554 Kč
Normativ na žáka, který se vzdělává v ZŠP podle RVP ZV LMP	1. stupeň	37 687 Kč
Normativ na žáka, který se vzdělává v ZŠ podle RVP ZV LMP	1. stupeň	32 865 Kč
	2. stupeň	43 863 Kč

Zdroj: Údaje v tabulce 1 byly zjištěny od ředitelů škol (říjen 2013). Příplatek k normativu je stanovován krajským úřadem. Ministerstvem regulován není a jeho výše je mezi kraji odlišná.

4.1 Přehled výdajů na dotační a rozvojové programy MŠMT

V roce 2013 vyhlásilo MŠMT pro oblast speciálního a inkluzivního vzdělávání a poradenství níže uvedené dotační a rozvojové programy:

- 1) Rozvojový program MŠMT „Podpora financování asistentů pedagoga (AP) pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním“

Tabulka 2: Podpora financování AP v ČR

	2011	2012	2013
Počet AP (fyzické osoby)	508	547	543
Počet AP (úvazky)	cca 434	cca 467	cca 433
Celkem finance:	cca 75 mil. Kč	100 mil. Kč	95 mil. Kč

Zdroj: MŠMT, 2013

2) Rozvojový program MŠMT na podporu škol, které realizují inkluzivní vzdělávání dětí a žáků se znevýhodněním

V roce **2013** byl mezi školy všech zřizovatelů rozdělen finanční příspěvek v celkové výši **29 656 630 Kč**, což je o více než 10 milionů Kč méně než v roce 2012.¹ Cílovou skupinou jsou MŠ, ZŠ a SŠ, které vzdělávají více než 15 % *sociálně znevýhodněných žáků*² a více než 5 % žáků zdravotně znevýhodněných. Tyto prostředky jsou určeny na motivační složky platů a mezd pedagogických pracovníků, kteří vzdělávají znevýhodněné žáky.

3) Dotační program MŠMT „Podpora integrace romské komunity“

Tematické okruhy dotačního programu

- Předškolní příprava a včasná péče.
- Podpora školní úspěšnosti žáků na základní a střední škole.
- Metodická podpora pedagogických pracovníků a pracovníků školských poradenských zařízení.
- Tvorba didaktických materiálů a odborných studií pro potřeby vytváření vzdělávacích programů, metod a strategií.
- Volnočasové a zájmové aktivity pro romské děti a mládež v návaznosti na jejich vzdělávací potřeby.
- Podpora informačních a osvětových aktivit zaměřených na předcházení jakémukoli diskriminačnímu jednání z důvodu etnicity, národnostní příslušnosti sociálního či ekonomického statusu.

Tabulka 3: Přehled výdajů dotačního programu MŠMT – Podpora integrace romské komunity

2011	2012	2013
12 325 000 Kč	15 665 392 Kč	11 350 392 Kč

Zdroj: MŠMT, 2013

4) Dotační program MŠMT „Podpora sociálně znevýhodněných romských žáků SŠ a studentů VOŠ“

Zatímco v roce **2012** bylo z dotačního programu podpořeno celkem **1 751 sociálně znevýhodněných romských žáků a studentů** v celkovém finančním objemu **7 977 300 Kč** (finanční podpora na školné, stravné, ubytování, cestovné a školní potřeby), **o rok později** objem celkově vynaložených prostředků **klesl na 6 715 000 Kč**. V roce **2013** MŠMT podpořilo celkem **1 495 sociálně znevýhodněných romských žáků a studentů**.

1 V roce 2012 rozdělilo ministerstvo mezi školy 39 909 662 Kč, v roce 2011 dokonce 40 000 000 Kč.

2 Definice podle § 16 odst. 4 školského zákona.

5 Kontext činností státu a nevládních organizací, které ovlivňují situaci a vývoj rovného přístupu ke vzdělávání

5.1 Klíčové koncepční materiály a aktivity

- › Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na roky 2011–2015 (vláda ČR)
  - Zpracována Radou vlády pro lidská práva, v září 2011 přijata vládou ČR
  - Obsahuje 8 priorit zaměřených na podporu vzdělávání dětí ohrožených sociálním vyloučením: Změna financování MŠ, ZŠ a SŠ; posílení dostupnosti, kvality a využívání předškolní péče; posílení otevřenosti a kvality základního vzdělávání; posílení kvality profesní přípravy a podpora středního školství; transformace péče o ohrožené děti; transformace a posílení kvality poradenského systému; posílení metodické připravenosti budoucích i stávajících pedagogických pracovníků; posílení kvality a navýšení grantové podpory opatření v oblasti vzdělávání sociálně vyloučených dětí.
- › Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (MŠMT)
  - Připraven MŠMT, vládou ČR přijat v březnu 2010.
  - Obsahuje definici inkluzivního vzdělávání: *„Za inkluzivní vzdělávání považujeme vzdělávání rozvíjející kulturu školy směrem k sociální soudržnosti, vzdělávání vycházející z uspořádání běžné školy způsobem, který naplňuje koncept rovných příležitostí a nabízí adekvátní podporu v rámci vyučování všem dětem bez ohledu na jejich individuální rozdíly s cílem maximálně rozvinout jejich vzdělávací potenciál.“*
- › Plán opatření pro výkon rozsudku Evropského soudu pro lidská práva v případě D. H. a ostatní proti České republice „Rovné příležitosti“ (MŠMT, 2012)
  - Vydán MŠMT v listopadu 2012.
  - Opatření směřující výhradně k nápravě těch pochybení, za která ČR byla odsouzena, tj. k: *„důslednému naplňování zásad školského zákona, Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, Úmluvy o právech dítěte a Ústavy České republiky tak, aby etnicita a sociální zázemí neměly vliv na zařazování žáků do vzdělávacích programů“*.
  - Součástí plánu jsou též požadavky na změny v diagnostice žáků a na monitoring počtu romských žáků vzdělávaných podle RVP ZV LMP.
- › Národní strategie ochrany práv dětí (ÚV, 2012)
  - Schválena vládou v roce 2012.
  - Cíl: vyrovnání příležitostí pro děti a mladé lidi ze znevýhodněného sociálního prostředí; v jeho rámci *„je doporučeno urychleně přijmout veškerá nezbytná opatření pro zajištění účinného zrušení veškerých forem segregace dětí, zvláště diskriminačních praktik vůči nim ve vzdělávacím systému, přijmout komplexní národní akční plán prevence rasismu, rasové diskriminace, xenofobie a intolerance“*¹.

---

¹ Plnění cíle je sledováno v rámci *Akčního plánu k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí 2012 – 2015*.
Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14311/APN_NSOPD_2012-2015.pdf

- › Tematická zpráva o postupu transformace bývalých zvláštních škol ve školním roce 2011/2012 (ČŠI, 2012)
  - Vydala ČŠI v srpnu 2012.
  - Šetření potvrdilo pozitivní **trend mírného poklesu v zastoupení romských žáků vzdělávaných podle RVP ZV LMP** a obecně zvýšení podílu individuální integrace žáků se SVP.
- › A4 projektu Kompetence III Posouzení systému monitoringu a evaluace v ČR (ČŠI, 2013b)
  - Realizována ČŠI, která je v tomto projektu partnerem MŠMT.
  - Využívá hodnocení jako motivačního nástroje pro zlepšování výsledků ve vzdělávání a sběr socioekonomických údajů pro zlepšování kontextu škol při jejich hodnocení.
- › Veřejný ochránce práv (dále také VOP)
  - Výzkum veřejného ochránce práv k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol a Popis metody a výsledků výzkumu etnického složení žáků bývalých zvláštních škol v ČR v roce 2011/2012 (Varvařovský, 2012).
  - Zpráva VOP potvrdila zjištění ČŠI z roku 2010 o nepřímé diskriminaci romských žáků; dle zjištění VOP „*odhadované zastoupení 32–35 % romských žáků v tzv. bývalých zvláštních školách neodpovídá poměru zastoupení Romů v populaci ČR, které činí 1,4–2,8 %*“.
  - Návrh VOP na změnu školského zákona, která by „*zakotvila přednost individuální integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v běžné základní škole*“¹.

V roce 2013 se MŠMT přihlásilo k tématu zlepšení vzdělávacích šancí pro znevýhodněné děti dokumentem

- › Hlavní směry Strategie vzdělávací politiky do roku 2020² a Operační program pro vzdělávání 2014–2020
  - Jedním ze tří cílů Strategie je zvýšení spravedlivosti ve vzdělávání.
  - Cílem Operačního programu pro vzdělávání³ je rozvoj rovných příležitostí v přístupu ke kvalitnímu vzdělávání na všech stupních škol.

5.2 Aktivity nestátních organizací a výzkumná šetření

Kromě aktivit státních orgánů přicházely reakce rovněž ze strany odborných asociací a občanských sdružení. **Do proměny situace v začleňování dětí a žáků se SVP do hlavního vzdělávacího proudu, se zapojují především samotné školy, kterým významně pomáhají aktivity odborných pracovišť, vysokých škol a občanských sdružení: Agentura pro sociální začleňování, společnost Člověk v tísni, nezisková organizace Liga lidských práv nebo občanské sdružení Rytmus.**

Přehled nejdůležitějších aktivit, projektů, studií a výzkumných šetření

- Petice za zachování základních škol praktických (bývalých zvláštních škol) podpořená **Asociací speciálních pedagogů** (podzim 2012).

1 VOP dále doporučil MŠMT vypustit z vyhlášky č. 73/2005 Sb. „*možnost zařazení žáka bez postižení do speciální třídy nebo školy*“ z důvodu rozporu vyhlášky se zákonem. Tato změna vyhlášky se stala součástí *Plánu opatření pro výkon rozsudku ES*.

2 Uvedený materiál MŠMT je k datu vydání této publikace ve fázi přípravy.

3 Návrh nového operačního programu je financovaný z fondů EU Výzkum, vývoj, vzdělávání.

- Veřejná diskuse *Česko mluví o vzdělávání* a výzkum postojů veřejnosti ke vzdělávání (společnost EDUIN, 1. pololetí 2013).
- Výstupy **projektu Centra podpory inkluzivního vzdělávání (2009–2013)** – dílčí metodické materiály a metodiky pro pedagogy i AP, zprávy o stavu inkluzivního vzdělávání v ČR¹.
- **Projekt Střediska integrace menšin (SIM)** – ověření podpůrného systému péče o žáky ze sociálně znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí (2007–2009).
- Studie katedry pedagogické a školní psychologie PedF UK **Vzdělávací potřeby sociokulturně znevýhodněných: Případ SIM** (PedF UK, 2009).
- Projekt **Inovace činností SPC při posuzování speciálních vzdělávacích potřeb žáků a dětí se zdravotním postižením** (Univerzita Palackého v Olomouci ve spolupráci se 14 partnery, 2010–2013) – výstupem jsou metodické materiály pro pedagogy a AP řešící problematiku vzdělávání dětí a žáků se SVP².
- Projekt **Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR**³ (nositelem projektu Univerzita Palackého v Olomouci, hlavním partnerem Člověk v tísni).
- Projekt **VIP Kariéra, I, II, III**⁴ (řešitelé IPP ČR, NÚOV, 2005–2008).
- **Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání** – výstupy z projektu **Prosazování konceptu inkluzivního vzdělávání** (2012).
- NÚV – MŠMT: Centra podpory inkluzivního vzdělávání (CPIV), **Zpráva o stavu inkluzivního vzdělávání v ČR 2011**, výstupy projektu 2013.
- Studie **Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit**, MŠMT 2009.
- **Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacita subjektů působících v této oblasti**, MPSV, Praha 2006 (GAC).
- Studie **Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků a studentů ve středním a vyšším odborném vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce ve srovnání se stavem v Evropské unii 2011/12**, NÚV, Praha 2012.
- **Ústav speciálně pedagogických činností UP Olomouc: Atlas činnosti speciálně pedagogických center** (Vít Voženílek, Jan Michalík, 2013), Školský poradenský systém v České republice (listopad 2008).
- Open Society Fund: projekt **Školská inkluzivní koncepce kraje** (od roku 2011) – Analýza současného stavu vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v Karlovarském kraji (2012); Škola pro všechny – Koncepce inkluzivního vzdělávání Karlovarského kraje (2013).
- Projekt společnosti **Člověk v tísni: Pojdte do školy!** (Ne)Rovné šance na vzdělávání znevýhodněných dětí (2011).
- Roma Education Fund.

---

1 Více o výstupech na: <http://www.cpiv.cz/metodika-a-vyzkum.html>

2 Metodiky dostupné z: <http://spc-info.upol.cz/profil/?cat=85>

3 Systémová podpora inkluzivního vzdělávání. Více o projektu na: <http://www.inkluzie.upol.cz/portal/>

4 VIP Kariéra je zkrácený název projektu. Oficiální název je *Rozvoj a zdokonalení integrovaného diagnostického, informačního a poradenského systému v oblasti vzdělávání a volby povolání*. Více informací o projektu na: <http://www.vip.nuov.cz/>

6 Zjištění PISA 2012 v oblasti socioekonomických kontextů žáků a škol

---

V projektu PISA je socioekonomické zázemí měřeno indexem sociálního, ekonomického a kulturního statusu – ESCS. Tento index zahrnuje různé aspekty rodinného i domácího zázemí a kombinuje informace o dosaženém vzdělání a povolání rodičů s informacemi o vybavenosti domácnosti a jejích kulturních a vzdělávacích zdrojích.

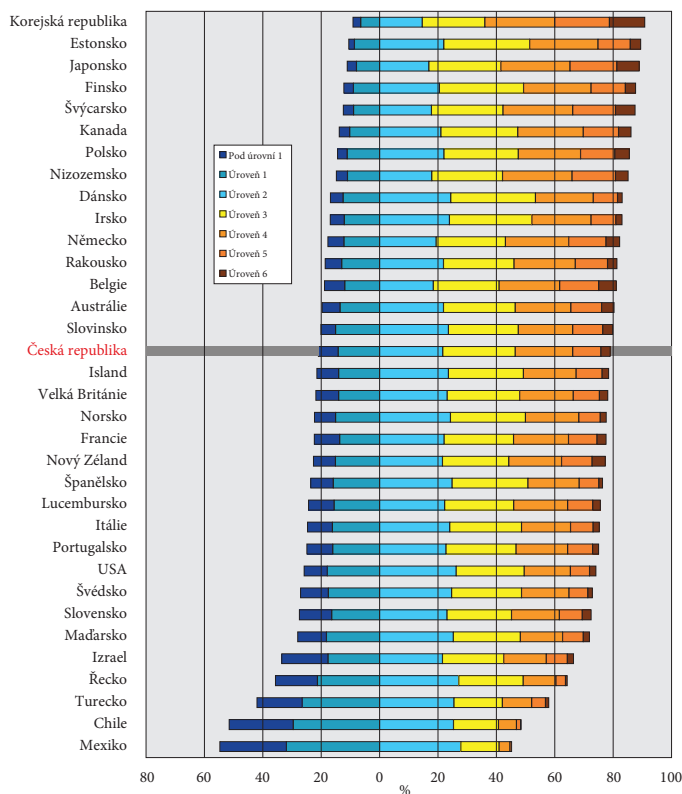
Průměrný výsledek zemí v šetření PISA roste s rostoucím indexem ESCS. ČR byla v roce 2012 zemí s průměrným výsledkem v oblasti matematické gramotnosti a mírně podprůměrným indexem ESCS (v rámci zemí OECD), přičemž patří k pěti zemím s nejsilnějším vlivem socioekonomického zázemí na vzdělávací výsledky žáků (ČŠI, 2013a).

V období od roku 2003 do roku 2012 vzrostl v ČR vliv socioekonomického zázemí na výsledky žáků v matematice o 13 bodů, což by mohlo vypovídat o určitém nárůstu nerovností v oblasti vzdělávacích příležitostí.

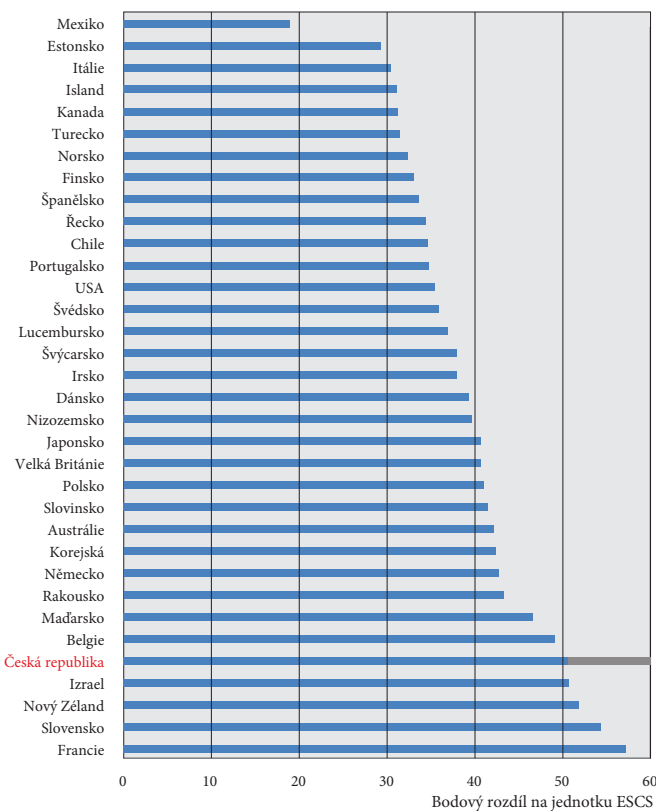
Již předchozí analýzy PISA prokázaly, že velký podíl rozdílů v průměrných výsledcích žáků je způsoben rozdíly mezi samotnými školami, což svědčí o selektivě vzdělávacího systému. V ČR jsou rozdíly uvnitř škol podprůměrné, zatímco rozdíly mezi školami jsou nadprůměrné. ČR se řadí k zemím, kde mají žáci s podobným zázemím tendence shromažďovat se ve stejných školách a kde vzdělávací systém funguje spíše selektivně.

Srovnávání krajů ČR je prováděno na základě výsledků patnáctiletých žáků 9. ročníku ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v testu matematické gramotnosti. Výrazně horší výsledky v matematice, než by odpovídalo socioekonomickému zázemí kraje, má Jihočeský kraj. Lepších výsledků dosáhli například žáci kraje Vysočina spolu se žáky kraje Karlovarského a Pardubického.

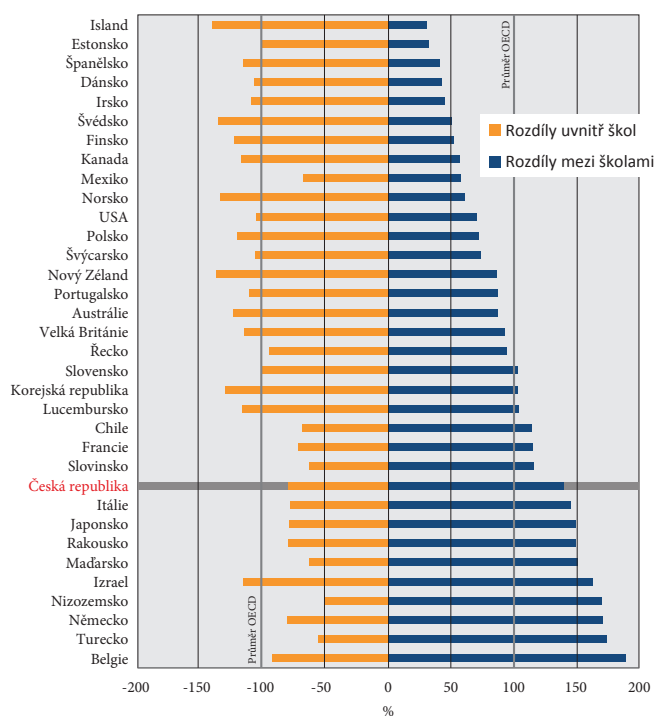
Graf 1: Rozdělení žáků v zemích OECD podle úrovní způsobilosti

Graf 2: Vliv ESCS na výsledek žáků v zemích OECD

Graf 3: Rozdíly mezi školami a uvnitř škol v zemích OECD

7 Výsledky výzkumu postojů rodičů žáků 5. ročníků k otázkám spravedlivého přístupu ke vzdělávání

Postoje rodičovské veřejnosti byly zjišťovány v rámci A5 projektu KIII formou kvantitativního výzkumu, na reprezentativním vzorku 605 rodičů žáků 5. ročníku. Šetření se uskutečnilo ve dnech 14. srpna až 13. září 2013 a bylo zaměřeno na rodiče jakožto důležité aktéry ve vzdělávání, a to zejména v otázkách školní úspěšnosti.

U dotazovaných rodičů převládá spokojenost se školami, které jejich děti navštěvují. Klíčovými faktory pro pocit spokojenosti je férovost školního hodnocení a komunikace školy s rodiči. Právě ta ale může představovat slabinu některých škol, protože přibližně 40 % rodičů dostává informace o svém dítěti ze školy jednou za 3 měsíce nebo ještě méně často. Více než třetina rodičů dále uvedla, že jim škola neposkytuje informace o silných stránkách jejich dětí. Tato zjištění poukazují na nutnost posílení komunikace škol s rodiči. Oblast komunikace s rodiči je zároveň považována za jeden z klíčových faktorů pro zlepšení spravedlivosti ve vzdělávání.

Za další rizikový faktor lze označit vysokou míru angažování rodičů v domácí přípravě dětí. **Téměř polovina rodičů uvádí, že dětem v 5. ročníku pomáhali s přípravou alespoň třikrát týdně. Děti mají často úkoly, kterým nerozumí.** Situace představuje značné riziko pro úspěšnost vzdělávání dětí z rodin, které neposkytují pro domácí přípravu a zvládnutí učiva dostatečné zázemí.

Existuje výrazný rozdíl ve vztahu ke školní docházce mezi chlapci a dívkami. Zatímco do školy chodí, podle názorů rodičů, nerado 16 % dívek, u chlapců dosahuje podíl nespokojených 41 %. Tato

vysoká míra nespokojenosti představuje u chlapců do budoucna riziko pro školní prospěch a motivaci k dokončení vzdělávání. Bylo by proto potřeba zabývat se obtížnější adaptací chlapců na školní docházku na 1. stupni ZŠ. V závislosti na detailním rozboru příčin pak podporovat postupný přechod ke školnímu režimu při nástupu k povinné školní docházce, individuální přístup k žákům a metody a formy výuky podporující vnitřní motivaci k učení.

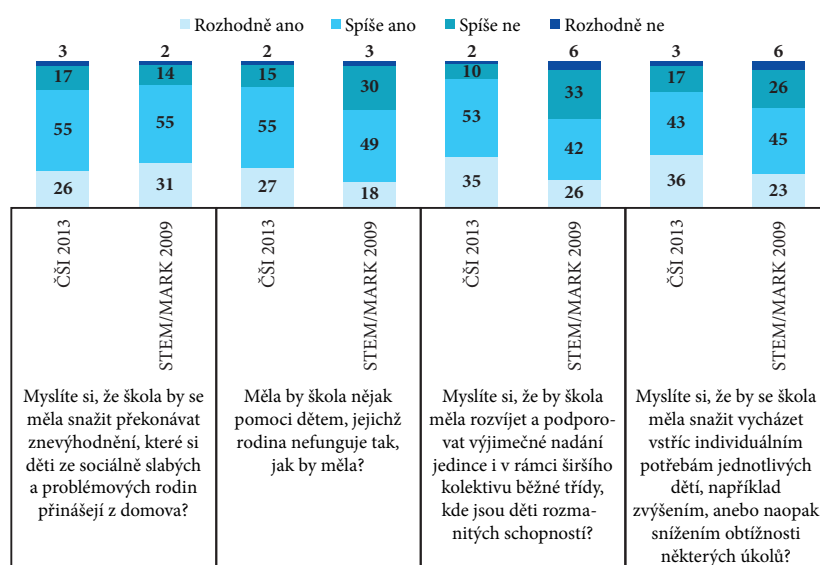
Rozdíly mezi chlapci a dívkami v prospěchu jsou také důvodem, proč mají rodiče vyšší vzdělanostní aspirace spojené právě s dívkami. Rodiče všech vzdělanostních skupin podporují sociální mobilitu svých potomků a přejí si, aby jejich děti měly alespoň stejné nebo vyšší vzdělání než mají oni sami. Vyšší vzdělanostní aspirace proto spojují se svými dětmi vysokoškoláci. Vysokoškolské vzdělání si pro své dítě přeje 95 % respondentů z rodin, kde má otec vysokoškolské vzdělání, oproti 16 % respondentů z rodin, kde otec završil svoji vzdělávací dráhu středním vzděláním s výučním listem.

Nadpoloviční většina rodičů (58 %) uvádí, že se pro ně stává problémem financovat rostoucí nároky škol na placení školních akcí a financování pomůcek žáků. Stejně obtíže s financováním uvádějí jak rodiče, jejichž děti docházejí do spádových škol, tak rodiče, které svoje děti přihlásili do škol jiných než právě spádových. Těchto dětí bylo v souboru 13 % a mírně se projevil trend odvádět ze spádových škol děti vzdělanějších rodičů s vyššími aspiracemi na dosažené vzdělání.

V obecné rovině je mezi rodiči rozšířen názor, že škola má dětem pomáhat překonávat překážky dané problematičností nebo nefunkčností rodin, ze kterých pocházejí. Škola má také vycházet vstříc individuálním potřebám žáků a rozvíjet mimořádné nadání žáků společně v kolektivu různě nadaných dětí. Většina rodičů se také staví vstřícně ke společnému vzdělávání svých dětí s dětmi zdravotně postiženými a s dětmi ze sociálně slabých rodin. Pouze polovina dotázaných rodičů si nicméně myslí, že školy mají potřebné podmínky pro integraci znevýhodněných žáků. Celkem 70 % rodičů podporuje odchod části žáků ze ZŠ na víceletá gymnázia.

Ve srovnání s výzkumem agentury STEM/MARK pro MŠMT z roku 2009 se přístup rodičovské veřejnosti k podpoře rovnosti ve vzdělávání spíše zlepšil, posuny v odpovědích na některé otázky mohou být ovšem způsobeny faktem, že na předchozí výzkum odpovídali rodiče žáků 9. ročníků. Rodiče starších žáků v předchozím výzkumu mohli vnímat selektivitu vzdělávacího systému jako přirozenější než rodiče žáků 1. stupně ZŠ.

Graf 4: Porovnání postojů rodičů k rovnosti s výzkumem agentury STEM/MARK z roku 2009 (údaje v %)

8 Hlavní problémy z hlediska rovnosti a kvality ve vzdělávání v ČR a návrhy opatření

Většina zemí OECD, včetně ČR, řeší problém klesajících výsledků vzdělávání a předčasných odchodů ze vzdělávání. Toto téma je aktuální ve většině zemí i z hlediska ekonomické recese a zvýšeného rizika nezaměstnanosti pro ohrožené skupiny obyvatel. Úroveň a kvalita dosaženého vzdělání je rozhodujícím faktorem pro uplatnění na trhu práce, pro snižování sociálních rizik jedince, ale i celé společnosti. Zpráva OECD nabízí řešení nejvážnějších systémových problémů, které jsou příčinou školního neúspěchu a doporučuje konkrétní opatření pro podporu znevýhodněných žáků a škol.

Základní zjištění studie a východiska OECD

OECD spojuje rovnost a kvalitu ve vzdělávání.

Vzdělávací systémy, které si v rámci OECD vedou nejlépe, podporují rovnost a poskytují všem dětem kvalitní vzdělání. Rovnost a kvalita ve vzdělávání představují dvě vzájemně spojené charakteristiky vysoce výkonných vzdělávacích systémů.

Rovnost ve vzdělávání znamená, že osobní a společenské okolnosti, jako je pohlaví, etnický původ či rodinné zázemí, nepředstavují překážky při dosahování vzdělávacího potenciálu (spravedlivost) a že všichni jednotlivci získají alespoň základní úroveň dovedností (inkluze).

Podle OECD

- Rovnost nespočívá jen v tom, že všichni budou mít zaručený stejný přístup ke vzdělávání, ale že jsou zohledňovány různé vzdělávací potřeby žáků.
- Vzdělávací systém musí podporovat žáky tak, aby plně využili svého studijního potenciálu, nesmí vytvářet bariéry nebo snižovat nároky na některé skupiny žáků.
- Investice do rovnosti ve vzdělávání se ekonomicky vyplácí, rozvíjení potenciálu jednotlivců zvyšuje jejich zaměstnatelnost a produktivitu.
- Je prokázáno, že se vyplácí investovat do vzdělávání znevýhodněných dětí už v předškolním věku: účelem je zabránit vzniku obtížně překonatelných rozdílů mezi dětmi už v době nástupu do povinné školní docházky.
- Nejpodstatnější z hlediska přínosu pro veřejné finance je investice do dokončení středního vzdělání žáků.
- Investice do rovnosti se vyplácí i v době krize, protože znevýhodněné děti a mladí lidé s nižším vzděláním jsou jí zasaženi nejvíce.

Na úrovni systému se doporučuje

- Odstranit opakování ročníků.
- Vyhnout se předčasné změně vzdělávacího směru a pozdržet výběr až do vyššího středního vzdělávání (dále také VSV).
- Řídit výběr školy a vyhnout se segregaci a zvyšování nerovnosti.
- Zpracovat finanční strategie, které budou reagovat na potřeby žáků a škol.
- Navrhnout rovnocenné směry VSV¹, které zabezpečí dokončení úplného SV.

---

¹ V ČR se ve VSV dosahuje těchto stupňů vzdělání: střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělání s maturitní zkouškou.

Na podporu zlepšení znevýhodněných škol se doporučuje

- Posílit a podpořit vedení a řízení škol.
- Stimulovat atmosféru a prostředí škol, které budou podporovat vzdělávání.
- Získat, podpořit a udržet si vysoce kvalitní učitele.
- Uplatňovat efektivní strategie výuky ve třídách.
- Stanovit priority spolupráce škol s rodiči a komunitami.

Postavení ČR podle ukazatelů OECD

Nedokončené vzdělání a opakování ročníků

- Velmi nízký podíl dospělých mezi 25 a 34 lety, kteří nedokončili alespoň SV (6 %).
- Relativně nízký podíl žáků opakujících ročník (výrazně pod průměrem OECD -4 %).

Dopad socio-ekonomického zázemí žáků na rozdíly mezi výsledky škol

- Výkony v testování čtenářské gramotnosti (dále také ČG) PISA se v ČR poměrně výrazně liší mezi školami (vyšší rozdíly, než je průměr OECD).
- Velmi vysoký dopad socio-ekonomického zázemí školy (index ESCS) na výsledky žáků v testování PISA.

Výsledky českých žáků ve vazbě na jejich socio-ekonomický status

- Závislost výsledků českých žáků na socio-ekonomickém zázemí rodiny přibližně odpovídá průměru OECD.
- Čeští žáci s nižším socio-ekonomickým statutem čelí 2krát vyššímu riziku, že se dostanou v testování PISA pod hodnocení 2, než jejich vrstevníci.
- Podíly žáků z různých socio-ekonomických skupin navštěvujících soukromé školy se podle zjištění PISA 2009 v ČR výrazně neliší.
- Příznivé rozložení znevýhodněných žáků do různých typů škol.

Slabé výsledky českých žáků

- Výkon žáků ve ČG je podprůměrný (PISA 2009).
- Podíl českých žáků, kteří v testování ČG PISA dosáhli úrovně nižší než 2 (23,1 %), je výrazně vyšší než průměr v zemích OECD (18,8 %).
- Patříme k zemím, ve kterých byly v testování PISA zjištěny největší rozdíly ve ČG chlapců a dívek.
- Dospělí mezi 25 a 64 lety, kteří nedosáhli VSV, čelí v ČR výrazně vyššímu riziku.

Vzdělávací systém je selektivní a výrazněji orientovaný na odborné vzdělávání

- Selektce žáků probíhá v ČR ve srovnání se zeměmi OECD brzy (odchod na víceletá gymnázia je možný už v 11 letech).
- Programy VSV se v ČR velmi výrazně orientují na odborné vzdělávání; podíl žáků, kteří se zapisují do všeobecně vzdělávacích oborů, je výrazně nižší, než je průměr OECD.
- Školy v ČR s vyšším socio-ekonomickým zázemím žáků mají mezi učiteli pracujícími na plný úvazek vyšší podíl učitelů s vysokoškolským vzděláním.

8.1 Předškolní vzdělávání dostupné pro všechny děti jako způsob podpory pro úspěšný nástup dětí do ZŠ

Jak toto téma vidí Zpráva OECD

Důležitost PV a rizika spojená s jeho absencí jsou shodně vnímaná jak experty OECD, tak odbornou veřejností v ČR. PV je velmi efektivní a má prokazatelný vliv na úspěšnost v dalším vzdělávání.

OECD zdůrazňuje vysokou efektivitu vynaložených prostředků do vzdělávání dětí již v předškolním věku a jeho zásadní význam pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Účelem je zabránit vzniku obtížně překonatelných rozdílů mezi dětmi už v době nástupu do povinné školní docházky. Zároveň upozorňuje na rizika předčasného rozdělování dětí do různých vzdělávacích směrů a neomezené volby školy. V oblasti předškolního vzdělávání se toto riziko dotýká docházky dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí do běžných tříd MŠ a 1. tříd běžných ZŠ. OECD proto doporučuje zlepšit informovanost rodičů, podporovat jejich reálné rozhodování při výběru školy a další opatření, která umožní dobrou přípravu na ZV.

Nízké investice vedou k nedostatku péče o děti, k nízké kvalitě vzdělávání, nerovnému přístupu a segregaci dětí podle příjmu jejich rodin – a následně k horším výsledkům ve vyšších ročnících vzdělávání (OECD, 2012b).

Zprávu OECD aktuálně doplňují nové výsledky mezinárodních šetření, které význam předškolního vzdělávání potvrzují. Například šetření PIRLS/TIMSS 2011 u žáků 4. ročníků ukazuje, že PV hraje důležitou roli v přípravě dětí na školní docházku, byla potvrzena kladná závislost mezi jeho délkou a dosaženým výsledkem. Žáci, kteří navštěvovali některou z forem předškolního vzdělávání delší dobu, dosahovali v průměru lepších výsledků ve čtenářské gramotnosti, matematice i v přírodovědě než žáci, kteří navštěvovali PV pouze krátce nebo vůbec (Mullis, 2012).

Jaká je situace v ČR a jak ji hodnotí odborná veřejnost

Předškolní vzdělávání v ČR není povinné, přesto podle zákona tvoří velmi důležitou počáteční etapu vzdělávání a výchovy. Jeho úkolem je vytvářet základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání, vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do ZV a poskytovat speciálně pedagogickou péči dětem se SVP (ČŠI, 2013d).

PV je odbornou veřejností chápáno jako významný prostředek vyrovnávání rozdílů mezi dětmi, který do určité míry v začátku vzdělávací dráhy pomáhá snížit handicap dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Předškolní věk je z pedagogicko-psychologického odborného hlediska velmi senzitivním obdobím právě pro vytváření dobrých základů sociálních a kulturních návyků. Na druhou stranu jsou to často právě děti pocházející z málo stimulujícího rodinného prostředí, včetně dětí ze sociálně znevýhodněných rodin, které se PV nezúčastní, a jejich handicap při nástupu k povinné školní docházce se tím ještě zvětšuje.

Vývoj účasti dětí v PV sleduje a vyhodnocuje pravidelně ve svých výročních zprávách Česká školní inspekce. Účast dětí v posledním roce PV klesá, viz tabulka 4.

Tabulka 4: Vývoj účasti dětí v předškolním vzdělávání

Školní rok	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Počet dětí	301 620	314 008	328 612	342 521	354 340
Počet dětí ve věku 5 let navštěvujících MŠ	87 927	90 320	94 775	96 959	104 369
Podíl dětí ve věku 5 let navštěvujících MŠ	92,80%	91,40%	91,40%	89,10%	88,20%

Zdroj: MŠMT, 2013

I přes řadu dílčích nedostatků v oblasti kurikula, kvalifikovanosti pedagogů a materiálního vybavení je kvalita předškolního vzdělávání v ČR na velmi dobré úrovni, a to jak podle hodnocení ČŠI, tak podle mezinárodního srovnání.

Dopady neúčasti v předškolním vzdělávání, vysokou absenci a nepřipravenost určitých skupin dětí zejména ze sociokulturně znevýhodněných rodin, potvrdili i účastníci veřejné diskuse o hlavních problémech v A5 projektu KIII, jejíž součástí byl i kvalitativní výzkum šetření postojů odborné veřejnosti. Odborná veřejnost přisuzuje dostupnosti mateřských škol a **účasti dětí v předškolním vzdělávání vysokou prioritu**. Při hodnocení, zda je reálné zvýšit dostupnost předškolního vzdělávání, převládá optimismus, a to i přesto, že respondenti v anketě sami upozorňovali na současnou nedostatečnou kapacitu mateřských škol a přeplněnost tříd, která neumožňuje individuální péči o děti podle jejich potřeb. Z dílčích otázek ankety vyplynulo, že odborná veřejnost podporuje zavedení povinného posledního ročníku PV, a to i přesto, že ohledně zavedení dalších formálních systémových změn panují spíše obavy. Potvrzuje se tím, že rozšíření předškolního vzdělávání na celou kohortu dětí v posledním roce před nástupem do základního vzdělávání je v praxi považováno za velmi žádoucí opatření.

Pohled na stávající situaci v PV i s ohledem na jeho roli v překonávání školního neúspěchu významně obohatila veřejná diskuse, kterou podrobně shrnuje *Zpráva o průběhu veřejné diskuse a výzkumu postojů odborné veřejnosti* (ČŠI, 2013c).

Pozitiva:

Vysoká účast dětí především v posledním roce před nástupem do povinné školní docházky, kvalitní RVP pro PV, zavedení přípravných tříd ZŠ pro sociálně znevýhodněné děti.

Negativa:

Nedostatečná místní kapacita MŠ, masivní povolování výjimek z maximálního povoleného počtu dětí ve třídě (24 dětí), problematická výuka v přeplněných třídách, trvale nízká účast sociálně znevýhodněných dětí (zejména romských) v PV, a to z důvodu přístupu jejich rodin a jejich sociální situace.¹

Chybí národní monitoring dětí, které PV neprocházejí, není znám jejich přesný počet, jejich sociálně-ekonomické zázemí a výsledky jejich vzdělávání, případně jejich úspěšnost. ZŠ ve školních matrikách nevidují účast dětí v předškolním vzdělávání. Absence údajů je tíživá především proto, že podle dílčích zjištění z terénu se často jedná o sociálně znevýhodněné děti, kterým by PV mohlo pomoci zmírnit vzdělávací deficity při nástupu do 1. ročníku. Komunitní práce s rodinami dětí, které nejeví o PV svých dětí zájem, není zatím pravidlem, ale stále ještě spíše výjimkou. Mimo sociálně vyloučené lokality chybí na celostátní nebo regionální úrovni strategie, jak s těmito rodinami komunikovat a získávat je pro podporu vzdělávacích ambicí jejich dětí. Diagnostika sociálního znevýhodnění není v PV sjednocená, chybí celostátně daná kritéria pro identifikaci sociálního znevýhodnění. Proto evidence těchto dětí a na ni navazující podpůrná opatření nejsou systematicky realizována.

¹ Na tento trend poukazují opakovaně výroční zprávy ČŠI a v diskusi ho potvrdili zástupci škol i neziskových organizací.

Přijímání sociálně znevýhodněných dětí do přípravných tříd je podmíněno doporučením poradenského zařízení. Na základě konkrétních zjištění lze uvést příklady vysoké absence dětí v přípravných třídách základních škol, která je v některých školách 40–50 %. Takto vysoká absence dětí omezuje účinnost přípravných tříd.

Aktuálnost a proveditelnost doporučení OECD v ČR

Odborná veřejnost považuje účast dětí v PV za nejdůležitější opatření z hlediska překonávání školního neúspěchu.

Z provedeného kvalitativního výzkumu vyplývá podpora pro zavedení povinného posledního ročníku PV. To potvrzuje, že rozšíření PV na všechny děti v posledním roce před nástupem do ZV je v praxi považováno za velmi žádoucí (ČŠI, 2013c)

Jaká jsou konkrétní doporučení

Opatření na úrovni MŠMT ve spolupráci s MPSV, kraji, obcemi a dalšími partnery

- Zajistit kvalitní přípravu na ZV u všech dětí, zejména s ohledem na sociálně znevýhodněné děti, a to formou povinného posledního ročníku PV od 5 let.

(Alternativa: Pro děti od 6 let, kterým byl doporučen odklad nástupu do ZV nebo kterým bylo doporučeno navštěvovat přípravné třídy, se navrhuje zavést povinné PV při ZŠ, resp. MŠ)

- Budovat v dostatečném předstihu kapacity MŠ tak, aby bylo možné přijmout všechny děti od 3 let.
- Ve spolupráci s OSPOD zajistit monitoring situace dětí od 3 let, které neprocházejí PV v MŠ a zůstávají doma. Tento monitoring bude využit pro intervenční opatření s cílem prosazení kvalitní přípravy na vzdělávání všech dětí.
- Zlepšit vymahatelnost plnění povinností rodičů při přípravě dětí na ZV (zvýšení účasti v PV již od 3 let, snížení absencí v přípravných třídách). Navrhuje se větší důslednost v prosazování sankčních opatření v souvislosti se sociálními dávkami a opatřeními sociálně-právní ochrany dětí.
- Finančně podpořit hrazení výdajů spojených s účastí v PV sociálně znevýhodněných dětí. Pro tyto děti v mateřských školách a v přípravných třídách zajistit svačinky a obědy, v případě pravidelné a včasné docházky zdarma. Motivovat tak rodiče těchto dětí k účasti na předškolním vzdělávání.

Pro úspěšné zvládnutí 1. ročníku ZŠ je třeba připravit vhodné podmínky na úrovni školy.

- Základní i mateřská škola má zajistit plynulý přechod mezi MŠ a ZŠ, včas seznamovat děti s novým prostředím a novými nároky.
- V podmínkách vyloučených lokalit zajistit včasný zápis dítěte do MŠ, do ZŠ, popř. včasné vyřízení odkladu školní docházky a zařazení do přípravné třídy, respektive do povinného předškolního vzdělávání.
- Zohledňovat účast SZ žáků v 1. ročníku ZŠ v konkrétním, specificky upraveném ŠVP, zvolit vhodné formy, metody výuky a hodnocení.
- Podporovat pedagogy v ZŠ při zavádění vyrovnávacích a podpůrných opatření a diferencované výuky s cílem vyrovnat nerovnoměrnosti vývoje žáků a zvýšit jejich šance na úspěšné zvládnutí základního vzdělávání.
- Změnit systém hodnocení dětí a žáků, výrazněji využívat formativního hodnocení.

- Využít systém DVPP na doplnění nedostatečných odborných kapacit a dovedností pro inkluzivní vzdělávání, umožnit učitelům stáže a poznávání nových příkladů dobré praxe doma i v zahraničí.
- Komunikovat s rodiči, budovat vztah vzájemné důvěry a respektu, zapojit rodiče do aktivit školy a zvyšovat vědomí odpovědnosti za úspěch či neúspěch jejich dětí.
- Spolupracovat s neziskovými organizacemi, které dokážou pracovat s rodinami SZ.

8.2 Zlepšení vzdělávacích výsledků sociálně znevýhodněných žáků, motivace k větším ambicím a dokončení středního vzdělávání

Jak toto téma vidí zpráva OECD

Nejviditelnějším problémem školního neúspěchu žáků jsou předčasné odchody ze školy (žáci nedokončí SV). V zemích OECD podíl dospělých ve věku mezi 25–34 lety, kteří nedokončili vyšší střední vzdělání, dosahuje téměř 20 %. Zpráva OECD pozitivně hodnotí fakt, že Česká republika je jednou ze zemí s velmi nízkým podílem dospělých, kteří nedokončili vyšší střední vzdělání (6 %).

Tento pozitivní fakt je třeba vnímat v kontextu méně pozitivního faktoru, jímž je vysoký podíl 15letých žáků (23,1 %), kteří nedosahují základní úrovně dovedností, což je handicapuje v dalším vzdělávání a při vstupu na pracovní trh (Palečková, Tomášek, Basl, 2010).

Úspěšnost ve vzdělávání není daná jen jeho dokončením, ale podle OECD spočívá rovněž v náročnosti vzdělávacího programu. Zpráva OECD upozornila na nebezpečí bariéry, kterou vytváří **vzdělávání v programu s nižší náročností a předčasná změna vzdělávacího směru**. Proto se doporučuje odložit výběr vzdělávacího směru nebo programu až pro vstup do vyššího středního vzdělávání (u nás od 15 let). **Všechny vzdělávací směry musí žákům zajistit náročné kurikulum a vysokou kvalitu výuky** (i žákům, kteří si nevedou nejlépe). Tam, kde není vůle k ukončení předčasného výběru vzdělávacích směrů, se doporučuje odstranit směr poskytující nízkou úroveň vzdělání, omezit seskupování žáků podle schopností pouze na výuku určitých předmětů (matematika, cizí jazyk) nebo vytvářet pouze krátkodobé flexibilní skupiny. Ve středním vzdělávání se doporučuje umožnit žákům přestup mezi vzdělávacími směry nebo programy, zvýšit úroveň kariérního poradenství a zajistit náročné kurikulum s kvalitní výukou pro všechny žáky.

OECD doporučuje vyhnout se segregaci a zvyšování nerovností. Volný výběr školy umožňuje volbu, ale zároveň také seskupování žáků do škol podle socioekonomického statusu rodiny, tedy segregaci. Vzdělávací systém by měl segregaci čelit například vytvářením ekonomických pobídek pro školy pro přijímání sociálně znevýhodněných žáků a kompenzací nákladů na tyto žáky. K překonávání sociálně-ekonomických bariér je nutné **vytvářet finanční strategie, které budou reagovat na potřeby žáků a škol**. Financováním škol je třeba podpořit přístup dětí ze znevýhodněných rodin ke kvalitnímu vzdělání.

Zpráva OECD rovněž poukázala na problémy s přechody žáků na střední školu a jejich motivaci k jejímu dokončení. **Proto OECD doporučuje podporovat rovnocennost vzdělávacích směrů ve středním vzdělání a jeho kvalitu.** Rovnocennost oborů a jejich prostupnost je možné zajistit pouze jejich kvalitou, možností postupu až do terciárního vzdělávání, důrazem jak na všeobecné předměty, tak na kvalitní praktickou výuku. Efektivitu učňovských oborů je možné zajistit zejména jejich pev-

nou vazbou na trh práce. V rámci všech uvedených opatření OECD zdůrazňuje zaměření na podporu znevýhodněných škol a žáků, neboť tyto jsou vystaveny většímu riziku školního neúspěchu.

Na úrovni škol OECD doporučuje zajistit efektivní strategie školní výuky a stanovit priority spolupráce škol s rodiči a komunitami. Škola má vytvářet stimulační atmosféru a prostředí, které bude podporovat vzdělávání.

Znevýhodněné školy čelí většímu riziku problémového chování a narušování výuky nevhodným chováním žáků. Učitelé častěji řeší disciplinární problémy a mají pak méně času na výuku. Žáci mají tendenci jednat podle obrazu školy, neudržované prostory jsou signálem nízké morálky. Stimulace žáků je velmi důležitá pro vytváření atmosféry školy. Pokud žáci vnímají podporu ze strany učitelů, více se snaží být úspěšní.

Proto se doporučují opatření, která mají za cíl motivovat žáky a udržet dobré klima ve škole, rozvíjet prevenci výskytu násilí ve školách. Škola má identifikovat ohrožené žáky (absence, kázeňské problémy, neúspěch ve škole) a včas na tyto žáky působit, využívat poradenství a mentoring pro hladký přechod na další stupně vzdělávání, přizpůsobit organizaci výuky žákům s rozdílným sociálně-ekonomickým zázemím, nahradit nízkou kvalitu mimoškolního zázemí žáků a dodatečný čas věnovat znevýhodněným žákům (např. mimoškolní a prázdninové programy, studijní podpora, snídaňové kluby), zřizovat menší třídy a menší školy (lze lépe navodit individuální přístup a lepší vztahy mezi žáky a učiteli).

Jaká je situace v ČR v dané oblasti a jak ji hodnotí odborná veřejnost

ČR je jednou ze zemí s velmi nízkým podílem dospělých, kteří nedokončili alespoň SV (6 %). Pouze 4 % žáků opakuje ročník v průběhu vzdělávání. Tento pozitivní fakt je dán zákonným omezením, které neumožňuje opakovat více než jednou v průběhu jednoho stupně vzdělání.¹

Hodnocení, které je experty OECD považováno za silný motivační nástroj pro zlepšování výsledků, není v ČR učiteli a řediteli škol takto jednoznačně vnímáno. Hodnocení žáků v českých školách je zpravidla vytýkáno, že se příliš orientuje na nedostatky a chyby žáků. Školy málo poskytují formativní zpětnou vazbu, nehodnotí žáky podle toho, co umí, čeho dosáhli a v čem se zlepšili. Vytrácí se motivace pochvalou, která je nejdůležitější právě u nejslabších žáků s nízkým sebevědomím a nízkou úrovní dovedností. Skutečně motivující hodnocení by mělo dokázat ocenit i nejslabší žáky při minimálním úspěchu (ČŠI, 2013c).

ČR má k dispozici vlastní studie, které poskytují dostatek důkazů o vysokém vlivu socioekonomického zázemí dětí na jejich vzdělávací ambice a motivace k dokončení vzdělání. Motivace k získání a k dokončení co nejvyššího vzdělání je vždy do značné míry ovlivněna rodinným zázemím. Srovnávací analýzy provedené na výzkumech patnáctiletých žáků prokázaly, že Česká republika patří v rámci zemí OECD k zemím s největším vlivem sociálního původu na vzdělanostní aspirace.

Sociologové Gabal a Víšek ve své studii *Východiska strategie boje proti sociálnímu vyloučení* upozornili na následující fakta: „*Transformační vývoj české ekonomiky od nekvalifikovaných manuálních profesí k vyšším nárokům právě na vzdělání a kvalifikaci rapidně zhoršuje šance nekvalifikovaných Romů uspět na pracovním trhu. Nedostatečné vzdělání se netýká pouze kvalifikace a schopnosti obstat na pracovním trhu, ale rovněž elementární gramotnosti a tím i schopnosti vstoupit do rekvalifikačního procesu*“ (Gabal a Víšek, 2010).

¹ Do této statistiky se nezapočítávají odklady, respektive opakování ročníku v předškolním vzdělávání, které by výrazně zvýšilo podíl opakujících.

Ve studii poukazují rovněž na to, že šance romských dívek a chlapců na úspěšné ukončení ZŠ jsou srovnání s jejich neromskými spolužáky přibližně poloviční a jejich motivace je omezená nedostačnou představou o „*životních a profesních možnostech za rámec dlouhodobé nezaměstnanosti nebo jednoduchých nekvalifikovaných prací. Ve znevýhodňujícím a demotivačním prostředí a často i cíleném tlaku rodiny proti vzdělání svých dětí česká škola téměř uniformně zatím prohrává s romskou rodinou*“ (Gabal a Víšek, 2010).

Bez ukončeného SV se zvyšuje pravděpodobnost nezaměstnanosti. Jedna třetina nezaměstnaných v ČR jsou dlouhodobě lidé bez ukončeného vzdělání. Míra nezaměstnanosti absolventů středního vzdělávání se v roce 2013 výrazně zvýšila, a to z 15 % (2012) na 26 % (2013). V říjnu 2013 byla nezaměstnanost v ČR 7,6 %¹, zatímco průměr zemí EU je 10,8 %.² Nové důkazy o vlivu kompetencí na uplatnitelnost přinesl výzkum mezinárodního hodnocení dospělých PIAAC³. Analýzy výsledků prokazují, že se zvyšuje závislost dosahované úrovně vzdělání na rodinném zázemí. Nárůst této závislosti mezi roky 1998 a 2012 je dvojnásobný.

Otázka motivace byla velmi diskutovaná i v rámci veřejné diskuse jako jeden ze závažných momentů překonávání školní neúspěšnosti. Žáci ze sociálně znevýhodněného prostředí mají často minimální ambice pro dosažení vyššího vzdělání. Vzdělání většinou nepatří na nejvyšší příčky žebříčku hodnot u jejich rodičů, povinnou školní docházku často považují spíše za nutné zlo než za prostředek zlepšování své životní situace. Kromě slabých vzdělávacích výsledků se tento životní postoj odráží ve vysoké míře absencí, včetně absencí neomluvených (ČŠI, 2013c).

Vzdělávání žáků s LMP. Od učitelů i specialistů zazněla ve veřejné diskusi informace o tom, že diagnóza LMP je u mnoha dětí vyvolána zanedbáním jejich intelektuálního a sociálního rozvoje. Jinými slovy, pokud by tyto děti dostaly větší podporu k tomuto rozvoji, nebyly by takto diagnostikovány a mohly by se rozvíjet v náročnějším vzdělávacím programu. Absolventi programů pro žáky s LMP jsou relativně dobře připraveni na méně kvalifikované práce, ale požadavky na znalosti všeobecných předmětů jim jsou snižovány vzdělávacími cíli programu až na úroveň zhruba 6. ročníku vzdělávacího programu RVP ZV a tím se již předem omezuje perspektiva jejich dalšího vzdělávání. Pracovníci základních škol praktických, kde je stále ještě nejvíce takto vzdělávaných žáků, považují chráněné prostředí a homogenní skladbu žáků za výhodu. V tomto prostředí by se měli žáci cítit dobře, protože dosahují dobrých výsledků, mají dobré známky, nikdo se jim neposmívá, nemají komu závidět lepší výsledky, zkrátka nejsou tolik vystaveni konkurenci, stresům a riziku šikany. Tuto zkušenost a přesvědčení speciálních pedagogů ZŠP a nejen jich ostatně potvrzují i výsledky a uplatnění absolventů těchto škol. Absolventi získávají základní dovednosti, ale jen asi 45 % pokračuje v dalším vzdělávání (výrazné jsou rozdíly mezi jednotlivými školami, kdy do SV odchází 0–60 % absolventů), 93 % z nich se vzdělává v oborech středního vzdělání skupiny E.⁴ Zatímco Zpráva OECD doporučuje finančně zvýhodnit školy, které podporují žáky k větším ambicím a lepším výsledkům, v ČR jsou finančně zvýhodněny školy, respektive učitelé, kteří vzdělávají v programu s nižšími ambicemi.

Situace se postupně mění. Většina škol, které vzdělávají žáky podle RVP ZV LMP již nabízí také vzdělávání podle RVP ZV. Žáků vzdělávaných podle RVP ZV LMP v samostatných školách nebo třídách ubývá. Pozitivem je fakt, že klesá počet romských žáků vzdělávaných v těchto programech: v období od roku 2010 až 2012 byl v ČR zaznamenán pokles o 9 % (z 35 % na 26 %). Výrazně se zlep-

1 Podle metodiky EUROSTATU 6, 8 %.

2 Informace o nezaměstnanosti v roce 2013 dostupné z: <http://www.kurzy.cz/makroekonomika/nezamestnanost/>

3 Více na www.piaac.cz.

4 Údaje z výročních zpráv škol vyučujících podle RVP ZV LMP.

šuje situace v krajích s významnými sociálně znevýhodněnými lokalitami.¹ Ze zjištění ČŠI vyplývá, že v letošním školním roce je podíl romských žáků vzdělávaných podle RVP ZV LMP 28 %. Problematiku vysokého počtu romských žáků vzdělávaných podle RVP ZV LMP řeší *Akční plán opatření pro výkon rozsudku Evropského soudu pro lidská práva*. Tento plán, který je podrobněji zmíněn v kapitole 5, přináší řadu opatření, která se dotýkají všech žáků v základním vzdělávání, nejen romských žáků, a vzbudil oprávněnou pozornost odborné veřejnosti.

Tabulka 5: Žáci ZŠ - vzdělávání podle RVP ZV, přílohy LMP

školní rok	počet žáků v základním vzdělávání s LMP (podle výkazů k 30. 9. MŠMT)	počet žáků vzdělávaných podle RVP ZV LMP (podle výkazů k 30. 9. MŠMT)
2012/13	17 886 (podle matrik, březen 2013, MŠMT)	nezjišťovalo se
2013/14	16 556	9 648

Zdroj: MŠMT 2013

Pozitivním rysem je posilování individuální integrace obecně, tj. všech žáků se SVP. Ve školním roce 2010/2011 poprvé překonala individuální integrace integraci skupinovou, dostala se přes hranici 50 % (ČŠI, 2013d) a tento trend pokračuje.

Český vzdělávací systém je selektivní, přestože školský zákon deklaruje rovný přístup ke vzdělávání a všechny děti ve věku od 6 do 15 let jsou vzdělávány podle jednoho rámcového vzdělávacího programu, kromě dětí s těžkým mentálním postižením.

Ve školním roce 2013/14 se podle RVP ZV LMP vzdělává 9 648 žáků (viz tabulka 5). ČŠI sleduje zařazování žáků do vzdělávání podle RVP ZV LMP a upozorňuje školy na případy špatného zařazení. Právě nedostatky v diagnostice byly příčinou rozsudku Evropského soudu pro lidská práva, který vyhověl stížnosti rodičů romských žáků proti jejich neoprávněnému zařazení do méně náročného vzdělávacího programu v tehdejších zvláštních školách (1999), který byl navíc v té době omezen možností pokračovat pouze v určitých oborech středního vzdělávání. Toto omezení již dnes neplatí a vzdělávání se i pro takto znevýhodněné žáky mění směrem k vyšším nárokům a k větší prostupnosti v systému. Reálně však výstupy ze vzdělávání v RVP ZV LMP nejsou zcela kompatibilní se vstupními požadavky na některý z oborů středního vzdělávání a možnost dalšího pokračování ve vzdělávání je tak stále fakticky omezena. Existují rizika spojená se segregací, na která upozorňují státní orgány, odborné společnosti i nestátní neziskové organizace.

Pedagogická veřejnost je ke zvyšování vzdělávacích ambicí a zvyšování motivace SZ žáků ke vzdělávání skeptická. Tento postoj byl ověřen kvalitativním výzkumem v A4 projektu KIII (ČŠI, 2013b).

Motivace žáků k větším ambicím a dokončení středního vzdělání je v očích odborné veřejnosti kontroverzní téma. Pro její nezanedbatelnou část je nepřijatelná představa omezení selektivity ve vzdělávacím systému nebo pozitivní diskriminace některých skupin žáků a direktivních opatření k jejich podpoře. Část odborné veřejnosti nepovažuje direktivní opatření za účinná a vhodná (omezení opakování ročníků, popř. i omezení přestupů do méně náročných vzdělávacích programů v základním vzdělávání jako je RVP ZV LMP). Na druhou stranu tato již přijatá direktivní opatření bez skutečně efektivních mechanismů podpory pedagogů v náročném prostředí mohou být důvodem, proč je podpora inkluзивního vzdělávání mezi pedagogickou a rodičovskou veřejností tak nízká. Tato skepse odpovídá postojům širší veřejnosti, která se domnívá, že oddělené vzdělávání různě

¹ Ústecký kraj: pokles z 50 % v roce 2010 na 30 % v roce 2012 (ČŠI, 2013d).

situovaných žáků je správné. Z výzkumu postojů rodičovské veřejnosti je zřejmá nejen tolerance, ale i očekávání toho, že škola dokáže vzdělávat žáky s výjimečným nadáním i se znevýhodněním v jedné třídě (89 % respondentů). Zároveň existuje stále velká podpora (70 %) pro odchody žáků na víceletá gymnázia (ČŠI, 2013c).

Víceletá gymnázia jsou z hlediska vzdělávacího systému výběrové školy, které umožňují žákům získat kvalitní vzdělání za cenu vzniku segregovaných skupin, a to jak podle jejich studijních schopností, tak podle sociálně-ekonomického zázemí žáků. Tento systém má v sobě riziko snižování kvality vzdělání, které se odráží v mezinárodních šetřeních i v **národních zjišťováních výsledků žáků**. Výzkumy postojů rodičovské veřejnosti ukazují výrazný souhlas s existencí víceletých gymnázií (70 %). Zároveň je třeba vnímat, že jejich redukci podporuje nezanedbatelných 50 % dotazovaných respondentů (ČŠI, 2013e). Z Výroční zprávy MŠMT za rok 2012/2013 vyplývá, že na víceletá gymnázia a konzervatoře odchází ze základních škol až 13 % žáků (MŠMT, 2013).

Generální zkouška testování žáků 5. a 9. ročníku v roce 2012, jejíž realizaci zajišťovala ČŠI, mimo jiné ukázala, že 10 % žáků ZŠ dosáhlo lepších výsledků než 50 % žáků víceletých gymnázií.¹ Nabídka vzdělávání ve víceletých gymnáziích je pro rodičovskou veřejnost poměrně atraktivní a počet uchazečů na rozdíl od jiných škol neklesá.

Segregace se týká jak oborů, tak škol. Stejně jako je vyvíjen přirozený tlak na selektivitu, tak vznikají i segregované školy s převahou sociálně znevýhodněných žáků. Ve školách působících v okolí vyloučených lokalit dochází postupně k nárůstu romských žáků. Z těchto škol naopak odchází jejich neromští spolužáci do škol s nižším nebo žádným podílem romských dětí (Gabal a Víšek, 2010). Stigmatizace romské školy nebo školy s převahou SZ žáků znamená riziko pro její další rozvoj. Ředitelé škol upozorňují na fakt, že pokud se jim podaří dobrá práce se SZ žáky, pak to nemusí znamenat, že se škola stane více heterogenní, ale spíše naopak. Může to znamenat, že v ní bude narůstat počet SZ žáků, protože taková škola dostane stigma dobré školy pro SZ žáky, ona je „dobře zvládně“, a rodiče s většími ambicemi pošlou své děti jinam.

Na úrovni středních odborných škol se ukazují specifické problémy při přijímání žáků ze základního vzdělání. Veřejná diskuse ukázala, že někteří ředitelé středních a základních škol nemají jasno v otázkách postupu při zařazování žáků do oborů středního vzdělání (obory E a H). Pracovníci ZŠ se domnívají, že obory skupiny E jsou pouze pro absolventy ZŠP, respektive pro absolventy RVP ZV LMP. Z reakcí odborné veřejnosti je zřejmé, že zde existuje nejednoznačný výklad, který se stává legislativní překážkou v prostupnosti oborů a měl by být co nejdříve napraven (viz konkrétní doporučení níže).

Již třetím rokem po zavedení společné části maturitní zkoušky neuspělo ani po opravném termínu u maturity téměř 20 % žáků. Neúspěšní žáci zkoušku opakují, přesto je zde nemalé procento žáků, kteří po 4–5 letech studia nebudou mít ukončený stupeň vzdělání. Této situaci je třeba věnovat velkou pozornost. **Riziko snižování kapacit odborných škol** je spojené s omezováním kapacit finančně nákladných oborů středních odborných škol.

---

¹ Více informací viz např. <http://zpravy.ihned.cz/cesko-skolstvi/c1-57587720-cast-deti-na-viceleta-gymnazia-nepatri-ukazalo-testovani-skolni-inspekce>

Tabulka 6: Vývoj počtu neúspěšných žáků u maturitní zkoušky
 „čistá“ neúspěšnost společné části MZ (100 % jsou žáci, kteří konali zkoušky)

	2013			2012	2011
	Celkem	Řádný termín	Opravný / náhradní termín	Řádný termín	Řádný termín
Celkem všichni žáci	19,9 %	↓ 16,4 %	57,1 %	↑ 18,6 %	16,9 %

Zdroj: MŠMT, 2013

Zaměstnavatelé požadují větší propojení odborných škol a praxe. Ministerstvo školství a zástupci zaměstnavatelů se dohodli na společném projektu POSPOLU, který je od září 2013 pilotně ověřován. Projekt vychází z principu duálního vzdělávání, umožňuje žákům získat praxi přímo ve firmách. Pro absolventy odborných škol s takovou praxí by to mělo znamenat lepší uplatnitelnost v oboru a tím také větší motivaci k dokončení školy.

Příklady dobré praxe

Zkušenosti některých škol ukazují, že při správném přístupu a velkém nasazení pedagogů je možné docílit zlepšení ve vzdělávání SZ žáků a jejich výsledků. Jsou školy, které umí motivovat žáky, využívat různých forem hodnocení, včetně formativního a vlastního hodnocení, umí motivovat žáky ke zlepšení docházky a snížení absencí. Existují střední školy, které mají při vysokém počtu indikovaných SZ žáků nízký počet předčasných odchodů. Příklady dobré praxe prezentovaly v rámci veřejné diskuse např. ZŠ P. Pitra Ostrava, SŠ prof. Matějčka Ostrava-Poruba a řada dalších mateřských, základních a středních škol (ČŠI, 2013c).

Jaký je pohled rodičů (výsledky výzkumu postojů veřejnosti)

Výzkum postojů rodičovské veřejnosti ukázal, že rozhodující pro spokojenost s poskytovaným vzděláváním je celková transparentnost školy v podobě spravedlivého hodnocení žáků, častá komunikace s rodiči a schopnost k žákům přistupovat individuálně a pomáhat jim překonávat překážky.

Výzkum dále ukázal, že méně pozitivní vztah ke škole mají právě děti, u kterých školní hodnocení způsobuje obavy, a dále děti z rodin, které způsob hodnocení ve škole nepovažují za spravedlivý. Významným faktorem vztahu k docházce do školy jsou také školní výsledky. V rámci šetření deklarovali horší vztah dětí ke škole rodiče žáků, kteří měli horší známku z češtiny.

Pro představu o další vzdělávací dráze dětí je určující vzdělání samotných rodičů, zejména otce. Rodiče si většinou přejí, aby jejich dítě dosáhlo alespoň stejné nebo vyšší úrovně vzdělání, jaké dosáhli oni sami. Dalším faktorem pro rozhodování o další vzdělávací dráze jsou školní výsledky a účast v zájmových kroužcích. Rodiče sledují reálné studijní schopnosti a zájmy svých dětí a přizpůsobují jim další studijní ambice. Čím lepší školní výsledky a více zájmů dítěte, tím je také očekávání rodičů vyšší.

Podle velké většiny dotazovaných rodičů má škola velký vliv a může znevýhodněným dětem pomáhat překonávat překážky, aby dosáhly vyššího vzdělání než jejich rodiče. Škola by se podle názoru naprosté většiny respondentů měla snažit těmto žákům pomáhat. Zároveň se domnívají, že by se škola měla snažit vyjít vstříc individuálním potřebám dětí, např. úpravou náročnosti zadávaných úkolů. I výjimečné nadání jednotlivců by škola měla rozvíjet v rámci kolektivu běžné třídy.

Téměř 70 % dotázaných rodičů souhlasí s odchody žáků ze ZŠ na víceletá gymnázia, přesto téměř 50 % podporuje snižování jejich kapacit (ČŠI, 2013c).

Aktuálnost a proveditelnost doporučení OECD v ČR

Motivace znevýhodněných žáků k větším ambicím a dokončení SV je hlavním tématem, ke kterému směřují doporučení OECD ve zprávě Rovnost a kvalita ve vzdělávání (OECD, 2012b). Z popisu situace je zřejmé, že jednotlivá doporučená opatření jsou ve velké míře pro ČR aktuální, avšak přijatelnost jednotlivých doporučení je různá.

Zcela přijatelná jsou doporučení, která se týkají zlepšení situace znevýhodněných žáků na úrovni školy. OECD doporučuje posílit a podpořit vedení a řízení škol, stimulovat atmosféru a prostředí škol k lepším výkonům, získat a podpořit ty nejlepší učitele pro práci se znevýhodněnými žáky a stanovit priority pro spolupráci školy a rodičů. Tato opatření zapadají do mnoha příkladů dobré praxe, které byly v průběhu veřejné diskuse identifikovány, zaznamenány a staly se součástí navržených opatření.

Spolupráce školy a rodiny má velkou podporu u odborné veřejnosti. Toto opatření je považováno za velmi efektivní a relativně rychle proveditelné. Zlepšení přípravy pedagogů a podmínek jejich práce považuje odborná veřejnost rovněž za zásadní úkol, ale spíše ve střednědobém časovém horizontu (ČŠI, 2013c).

Doporučení na úrovni systému jednoznačně přijímána nejsou, a to ani odbornou ani rodičovskou veřejností. Tato doporučení jsou výzvou a vzdělávací politika bude muset hledat i jiné nástroje, kterými dosáhne zlepšení.

Doporučení týkající se větší motivace znevýhodněných žáků k větším ambicím a k dokončení SV je odbornou veřejností přijímáno s rozpaky, což ukázaly výsledky kvalitativního šetření. Rušení víceletých gymnázií nemá podporu u veřejnosti, vedlo by k pochopitelnému odporu víceletých gymnázií a části rodičovské veřejnosti. Ve veřejné diskusi s odbornou veřejností k tomuto tématu zaznělo, že ZŠ by uvítaly, kdyby v třídních kolektivech zůstávali nadprůměrní žáci jako faktor pozitivní motivace pro žáky průměrné.

Jednoznačný souhlas a podporu odborné veřejnosti má doporučení OECD směřující k vyšší finanční podpoře znevýhodněných žáků a škol. Právě nedostatky v systému financování podpůrných opatření jsou podle odborné veřejnosti jedním ze zásadních faktorů, které omezují ochotu pedagogů podílet se na dalších zásadních systémových změnách.

Jaká jsou konkrétní doporučení

Pro úspěšný přechod sociálně znevýhodněných žáků na SŠ a její dokončení se ukazuje, že důležitý je dobrý start, dobrá příprava v PV a absolvování kvalitního základního vzdělání. Nezbytná je další podpora a pozitivní motivace znevýhodněných žáků v průběhu SV.¹ Účinnou podporou pro dokončení SV je rovněž dobré poradenství pro volbu dalšího vzdělávání a včasná diagnostika rizika selhání nebo školního neúspěchu. Osvědčila se práce ŠPP, školního psychologa a speciálních pedagogů, kteří jsou škole i žákům k dispozici a pracují se žáky a uchazeči již při výběru oboru SV.

Opatření na úrovni MŠMT nebo systému směřující do ZV a SV

Legislativa

- Jednoznačně definovat sociálně znevýhodněné žáky, sociálně znevýhodněné školy, sociálně znevýhodněné regiony, do kterých je třeba primárně směřovat cílenou podporu.
- Zajistit přístup sociálně znevýhodněných dětí ke vzdělávání v rámci běžných škol podle RVP ZV.

¹ Toto zjištění vychází z výzkumu NÚV „Předčasné odchody žáků ze vzdělávání“ (Trhlíková, 2013) a také z veřejné diskuse, která závěry studie potvrdila.

- Poradenské služby zacílit na pedagogickou diagnostiku, přítomnost a praxi ve školách.
- Na úrovni centrální je třeba zohlednit cíle inkluzivního vzdělávání, stanovit pravidla hodnocení na úrovni žáků i školy ve smyslu její přidané hodnoty.
- V rámci akreditace učitelských studijních programů VŠ požadovat dovednosti pro výuku žáků se SVP.
- Ve spolupráci MŠMT a MZ zpřísnit pravidla omlouvání absence ve SV.
- Úpravami RVP SV zajistit rovný přístup všem žákům do oborů středního vzdělání a středního vzdělání s výučním listem a vzájemnou prostupnost těchto oborů. Zajistit prostupnost a možnost dokončení SV i po neúspěchu u **maturitní zkoušky (žáci musí dostat možnost dokončit SV i na nižší než na původně započaté úrovni)**.

Financování

- Zavést systémové nárokové financování podpurných opatření pro úspěšné vzdělávání žáků se SZ.
- Finančně systémově podporovat školy a motivovat ředitele i učitele, aby i s větším počtem SZ žáků usilovali o co nejvyšší úroveň výsledků nebo srovnatelnou úroveň s jinými školami.
- Finančně podporovat působení specializovaných pracovníků a zřízení ŠPP na SŠ, která vzdělává vyšší počet žáků se SVP.
- Sociální znevýhodnění kompenzovat žákům nabídkou bezplatné podpory v oblasti doučování, volnočasových aktivit, pomůcek a zajištěním stravy.

Organizační a metodická opatření

- Připravit osvětové programy pro sociálně znevýhodněné rodiny za účelem posílení významu vzdělání v žebříčku jejich hodnot, přesvědčivými argumenty dokazovat, že vyšší vzdělání je cestou k lepšímu životu jejich dětí.
- Spoluprací MŠMT, MPSV a dalších rezortů vytvořit motivující a podpurná opatření pro SZ žáky i jejich rodiče ke snižování absence a k dokončení SV.
- Podporovat spolupráci a finančně motivovat podnikatelskou sféru při zajišťování praktického vyučování, odborných praxí a pracovních míst pro úspěšné absolventy.
- Ve spolupráci s podnikatelskou sférou motivovat žáky k dokončení vzdělání (zajištění zaměstnání, ubytování apod.).
- V rámci metodické pomoci školám posílit DVPP v oblasti hodnocení žáků a práce se žáky se SVP, zejména se SZ.

Sledovat a vyhodnocovat vývoj

- Provést longitudinální výzkum vlivů (vzdělávacích programů, metod, počtů žáků ve třídě), které rozhodují o úspěšném absolvování ZV a SV, a to zejména ve vztahu k SZ žákům.
- Monitorovat předčasné odchody žáků ze SV ve vazbě na jejich předchozí vzdělávací dráhu; sledovat vliv předcházejícího vzdělávání, vliv absolvování MŠ, vzdělávání podle RVP ZV LMP formou IVP nebo vzdělávání podle RVP ZV LMP v ZŠP.

Opatření na úrovni ZŠ i SŠ

- Využívat nástroje pedagogické diagnostiky, vytvořit školní systémy podpurných a vyrovnávacích opatření pro žáky ohrožené rizikem školního neúspěchu, při tvorbě využít i zkušenosti neziskových organizací.
- Usilovat o spolupráci s rodiči jak při prevenci školního selhání, tak při řešení problémů s cílem je překonat a dokončit příslušný stupeň vzdělání, informovat rodiče o všech potřebách a výsledcích vzdělávání. Nabídnout SZ žákům doučování, přípravu domácích úkolů a bezplatné volnočasové aktivity.
- Připravovat žáky na přijímací řízení.
- Vést pohovory výchovných poradců s jednotlivými žáky a s jejich rodiči.
- Snížit vysoký počet zameškaných hodin, hledat řešení systematickou spoluprací školy, rodičů, orgánů sociálně-právní ochrany dětí, Policie ČR i neziskových organizací.
- Umožnit působení specializovaných pracovníků a zřízení ŠPP v ZŠ a SŠ, které vzdělávají vyšší počet žáků se SVP.
- Využívat motivační finanční a další podpory pro vzdělávání žáků v SV, zejména v oborech středního vzdělání (E) a středního vzdělání s výučním listem (H), (prospěchová, docházková stipendia, další odborné kurzy, příspěvky na dojíždění, ubytování).
- Zkvalitnit diagnostiku žáků za účelem posouzení další nevhodnější vzdělávací dráhy žáka již v průběhu ZV, zlepšit práci výchovných poradců a ředitelů ZŠ.
- Zajistit prostupnost a možnost dokončení SV i po neúspěchu u **maturitní zkoušky**. Žáci musí dostat možnost dokončit střední vzdělání i na nižší než na původně započaté úrovni. Na straně druhé je třeba dát šanci žákům po nesprávné volbě (sebepodcenění, nevhodně zvolený obor) k rychlému přechodu na vyšší úroveň SV.
- Je třeba nejen finančních pobídek, ale i fungující spolupráce škol s firemními partnery (zajištění praxe v moderních podmínkách, motivační příklady úspěšných absolventů, dobře vydělávajících pracovníků, možnosti dalšího zaměstnání a profesního růstu).
- Změnit systém hodnocení žáků tak, aby byl více motivační; posílit využívání formativního hodnocení, výrazněji podpořit jeho využívání v rámci DVPP.

Opatření v oblasti hodnocení

- **Formy a využití hodnocení jako motivace k lepším výsledkům** považuje za důležité z hlediska změny jen část odborné veřejnosti. V této souvislosti zazněl požadavek směrem k MŠMT na stanovení pravidel pro hodnocení tak, aby motivovalo i slabší žáky k co nejlepšímu výsledkům. Dobré zkušenosti s formativním hodnocením, vlastním hodnocením školy a sebehodnocením žáků ukazují na nutnost rozvíjet také tyto formy hodnocení.

Na centrální i školní úrovni se navrhuje

- Stanovit pravidla na úrovni RVP ZV pro hodnocení zohledňující znevýhodněné žáky (inkluzivní hodnocení).
- Připravit ředitele a učitele na zapracování těchto pravidel inkluzivního hodnocení do školních systémů hodnocení a na jejich využívání v praxi.

- Vyvíjet systematickou metodickou a také finanční podporu na úrovni státu ve spolupráci se specializovanými pracovišti vysokých škol a se zřizovateli pro rozšíření a využívání inkluzivních forem hodnocení.
- Rozvíjet formativní hodnocení zejména v PV a ZV.
- Využívat a rozvíjet vlastní hodnocení v rámci podpory inkluzivních metod hodnocení.
- Sledovat, vyhodnocovat a metodicky podporovat provádění inkluzivních forem hodnocení ve školách v rámci externího hodnocení škol ČŠI v rámci hodnocení školy.

Na úrovni hodnocení školy a ředitele školy se doporučuje zohlednit úroveň práce školy se znevýhodněnými žáky a také to, jakou přidanou hodnotu škola přináší.

- Hodnocení školy provádí ČŠI i zřizovatel školy na základě předem daných kritérií. Jejich doporučení směřují k zavádění a využívání kritéria úspěšnosti žáků ve vzdělávání, optimálnímu začlenění různě znevýhodněných, případně talentovaných žáků a k úspěšnému absolvování ZV a dokončení SV.

8.3 Zlepšení kvality přípravy pedagogických pracovníků a podmínek jejich práce

Jak toto téma vidí Zpráva OECD

Z hlediska nároků na přípravu pedagogických pracovníků a zlepšení podmínek jejich práce jsou aktuální i pro ČR doporučení, která se ukázala být účinná při podpoře znevýhodněných škol s nedostatečným prospěchem žáků. Tyto školy mají často problém získat a udržet si kvalitní učitele a ředitele. A přitom právě tyto školy potřebují co nejlépe kvalifikované a schopné učitele a ředitele, kteří by dokázali pomoci žákům překonávat různé překážky. Proto OECD doporučuje **posílit a podporovat vedení škol, stimulovat příznivé školní klima, získat, podporovat a udržet si vysoce kvalitní učitele.**

Nejen žáci, ale i učitelé potřebují motivující a podnětné prostředí. Proto OECD doporučuje: „*Poskytnout podnětné pracovní podmínky, které pomohou udržet učitele ve znevýhodněných školách. Učitelé zůstanou v těchto školách s větší pravděpodobností, pokud tam budou moci pracovat efektivně a uvidí výsledky svého úsilí. Bez dobrých podmínek se učitelé mohou cítit neefektivní, mohou ze škol odejít, nebo dokonce zcela zanechat pedagogické činnosti. Je třeba navrhnout odpovídající finanční a kariérní pobídky, které by přilákaly a pomohly udržet vysoce kvalitní učitele ve znevýhodněných školách*“ (OECD, 2012b).

OECD doporučuje zajistit efektivní strategie školní výuky a stanovit priority spolupráce škol s rodiči a komunitami. Pro nové vedoucí pracovníky **OECD doporučuje zavést programy koučinku, vytvářet sítě škol,** které se budou moci učit jedna od druhé, **zajistit dobré pracovní podmínky a systematickou podporu vedoucích pracovníků** ve znevýhodněných školách.

Jaká je situace v ČR v dané oblasti a jak ji hodnotí odborná veřejnost

Zlepšení přípravy pedagogů a podmínek jejich práce je pocítováno jako jedno z nejpálčivějších témat samo o sobě a zároveň je chápáno jako podmínka pro řešení všech dalších diskutovaných oblastí. Jestliže platí obecné tvrzení, že základem úspěchu práce s dětmi či žáky jsou dostatečně připravení a motivovaní pedagogové, pak pro práci se znevýhodněnými žáky, to platí o to víc. Další vzdělávání a metodické

vedení je nutné pro zavádění efektivnějšího a více motivujícího systému výuky a hodnocení žáků a také proto, aby učitelé byli schopni spolupracovat s poradenskými zařízeními a specializovanými pedagogickými pracovníky, uměli vyhodnocovat data sbíraná školou, aby efektivně komunikovali s rodiči. Zároveň je potřeba, aby ve školách byl dostatek specialistů a mentorů pro podporu inkluzivního vzdělávání.

Úrovně dobré praxe je ve školách dosahováno často za cenu pracovního přetížení pedagogů. Dosa-hují jí pouze školy s výjimečně inovativním a obětavým přístupem pedagogů. Financování efektiv-ních inkluzivních strategií není řešeno systémově, zatěžuje vedoucí pracovníky škol nutností psát projekty a školy nemají jistotu, zda budou moci vyvinuté strategie a odzkoušené postupy uplatňovat dlouhodobě. **Školy jsou proto nuceny překonávat chybějící systémové řešení v oblasti vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků nadměrným nasazením svých pracovníků.**

Mezi pedagogickou veřejností panují obavy z rušení ZŠP a z dalšího přetěžování pedagogů v běž-ných školách. Pracovníci ZŠP mají velké zkušenosti se vzděláváním žáků se SVP, cítí se nedocene-ní a obávají se o svoji profesní budoucnost.

V rámci realizované ankety považují respondenti téma zlepšení kvality přípravy pedagogických pra-covníků a podmínek jejich práce za jedno z nejdůležitějších, vhodné ovšem spíše pro střednědobou strategii. Nepovažují za možné docílit pozitivního efektu ihned (do 1 roku). Z dílčích otázek ankety vyplývá, že nedostatečná příprava pedagogů a nedostatečné personální zázemí škol (nedostatek od-borníků, mentorů, specialistů, asistentů) jsou považovány za klíčový nedostatek nastavení podmínek pro inkluzivní vzdělávání ve školách.

Kladnou stránkou v přípravě pedagogů je existence dostatečných kapacit středních pedagogických i vysokých škol s mnohaletou tradicí, realizace dotačních a rozvojových projektů MŠMT pro podporu inkluzivního vzdělávání, existence zákonné úpravy o kvalifikačních předpokladech pedagogických pracovníků, včetně legislativního ukotvení pozice asistentů pedagoga a školních poradenských pra-covišť. Některé pedagogické fakulty rozšiřují rozsah studia o povinnou oblast speciální pedagogiky (2 semestry) pro všechny studenty, budoucí učitele.

Za nedostatky v přípravě učitelů je považována nedostačující délka praxe ve školách, nepřipravenost učitelů na práci s dětmi a žáky se SVP, nedostatečná finanční podpora inkluze, chybějící prostředky na asistenty pedagogů, logopedy, speciální pedagogy, školní psychology, kterých není ve školách do-statek.

Přestože instituce pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NIDV, střediska služeb školám) jsou připraveny poskytovat kurzy pro rozšíření inkluzivního vzdělávání různých skupin žáků (např. etnické menšiny, cizinci), zvýšenou poptávku po těchto kurzech nezaznamenaly.

Příklady dobré praxe

› Vzdělávání pedagogů na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně

Na Masarykově univerzitě v Brně je dlouhodobě prosazovaný inkluzivní přístup ke vzdělávání a příprava v oblasti speciální pedagogiky je začleňována do všech pedagogických směrů. Díky tomuto úsilí standard absolventů v oboru učitelství nejen na Pedagogické fakultě MU, ale i na Pří-rodovědecké fakultě, Fakultě informatiky a Fakultě sportovních studií MU obsahuje jako povin-nou část inkluzivní vzdělávání.

Součástí studia všech studentů oboru učitelství je zařazení dvou semestrů studia předmětů spe-ciální pedagogiky a inkluzivního vzdělávání. V bakalářském studiu se jedná o získání přehledu

o speciálních potřebách žáků se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a sociálním znevýhodněním, v navazujícím magisterském studiu se jedná o strategie ve vzdělávání v inkluzivním prostředí škol hlavního vzdělávacího proudu.

V letech 2007–2013 katedra speciální pedagogiky řešila výzkumný záměr MSM0021622443 *Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro ZV*. Na projektu spolupracovalo 15 kateder a okolo 60 akademických pracovníků PdF MU s cílem vytvořit inkluzivní didaktiku pro základní školu se žáky se SVP. Empirická šetření se realizovala v běžných základních školách v Brně a Jihomoravském kraji, a to na I. a II. stupni ZŠ.¹

V roce 2010 vznikl vyčleněním z katedry speciální pedagogiky na PdF MU Institut výzkumu inkluzivního vzdělávání (IVIV), jehož cílem je intenzivně se podílet na rozvoji výzkumné a tvůrčí činnosti podporující inkluzi ve školách. Vedle výzkumné činnosti je IVIV platformou pro rozvoj mladých výzkumníků, zajišťuje metodologickou podporu studentům doktorského studia speciální pedagogiky. Cílem IVIV je úzká provázanost s praxí, proto spolupracuje s řadou škol, školských zařízení a neziskových organizací.

› Vzdělávání pedagogů na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy zajišťuje jednosemestrální kurz Základy inkluzivní pedagogiky pro všechny studenty v bakalářských studijních programech.

Katedra primární pedagogiky ve spolupráci s katedrou speciální pedagogiky zavedla jednosemestrální volitelný kurz pro 3.–5. ročníky oboru primární pedagogika *Aktuální otázky pedagogiky I – Podpora dětí s překážkami v učení*. Jedná se o asistentskou praxi (1 den v týdnu student působí ve třídě, kde se vzdělávají žáci se SVP, jako asistent pedagoga). Studenti mají k dispozici metodickou podporu ze strany pracovníků katedry speciální pedagogiky i odborníků mimo PdF UK, kteří se specializují na vzdělávání žáků se SVP (např. dětí cizinců). Studenti plní v průběhu praxe s podporou speciálních pedagogů a dalších odborníků specifické úkoly (např. mají za úkol zpracovat návrh intervenčních aktivit zaměřených na specifické obtíže žáka apod.).

Katedra speciální pedagogiky realizuje povinné jednosemestrální kurzy s názvy *Metodika integrativní pedagogiky* a *Inkluzivní pedagogika* pro studenty oboru studia speciální pedagogika a dvouoborového studia učitelství pro druhý stupeň ZŠ a SŠ a speciální pedagogika, ve kterých jsou studenti seznamováni s principy a metodami inkluzivní pedagogiky a také mimo jiné realizují workshopy pro žáky spolupracujících základních škol, ve kterých mají možnost vyzkoušet si konkrétní metody a techniky v praxi.

› Vzdělávání pedagogů na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci

Na pedagogické fakultě UP v Olomouci byl již před 17 lety změněn tehdejší „historický“ vzdělávací program speciálních pedagogů (jednooborová speciální pedagogika) na vzdělávání studentů v tzv. dvojkombinacích. Běžný model přípravy speciálních pedagogů (učitelský směr) na této fakultě tak zahrnuje dlouhodobě studia speciální pedagogiky v kombinaci s předměty: matematika, český jazyk, technická výchova, výtvarná výchova, hudební výchova. V posledních letech nejsou výjimkou kombinace s obory filologickými (angličtina, němčina). Znamená to, že tito posluchači jsou připraveni působit na všech typech ZŠ a SŠ v ČR v příslušné předmětové rovině a jejich vzdělání zahrnuje i integrální složku speciální pedagogiky. Stejně jako na fakultách v Praze a Brně i v Olomouci každý posluchač pedagogické fakulty (učitelský obor) absolvuje během studia jednosemestrální kurz zaměřený na speciálně pedagogickou problematiku. Přestože se jedná o pře-

---

¹ Více informací na <http://www.ped.muni.cz/wsedu>

dávání základů inkluzivního směru vzdělávání, nemůže tato forma nahradit ucelenou přípravu pro práci s dětmi se zdravotním či sociálním znevýhodněním.

Velmi rozsáhlé a kvalitní jsou na PdF UP v Olomouci kurzy k rozšíření odborné kvalifikace pro pedagogy, kteří již učí a příslušné speciálně pedagogické vzdělání si chtějí rozšířit. Také toto rozšiřující studium je výrazně inkluzivně zaměřeno. V letech 2013 až 2015 řeší fakulta rozsáhlý projekt ESF ČR v gesci MŠMT s názvem *Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR* (číslo projektu: CZ.1.07/1.2.00/43.0003). V jeho rámci se bude více než 3 000 pedagogických pracovníků vzdělávat v kurzech a programech specificky rozvíjejících kompetence pro působení v integrovaných třídách škol.

› Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Ve vztahu k dalšímu vzdělávání pedagogických pracovníků lze za dobrou praxi považovat projekt ŠIKK – Školská inkluzivní koncepce kraje společnosti Open Society Fund Praha, který je v současné době realizován v Karlovarském kraji. Na základě regionální analýzy potřeb učitelů v oblasti dalšího vzdělávání vyplynulo, že učitelé mají zájem o metodiky umožňující efektivní vzdělávání heterogenních třídních skupin (diferenciace výuky, hodnocení podporující rozvoj kompetence k učení, pozitivní ovlivňování třídního klimatu apod.), nicméně potřebují, aby vzdělávání nemělo podobu jednorázového kurzu, ale bylo doprovázeno mentoringem při zavádění do praxe v konkrétní škole a třídě. Na základě zjištění potřeb učitelů zahájila pracovní skupina pro rozvoj inkluzivního vzdělávání při KÚ Karlovarského kraje jednání se všemi poskytovateli DVPP v kraji, aby společně posoudili možnosti naplnění potřeb učitelů ve vztahu ke vzdělávání žáků se SVP.

Aktuálnost a proveditelnost doporučení OECD v ČR

Doporučení zaměřená na podporu zejména ředitelů a učitelů, kteří působí ve znevýhodněných školách, je třeba vnímat v českém kontextu šířeji. V ČR nejsou zatím nijak formálně ani legislativně identifikované znevýhodněné školy. Finančně zvýhodněné jsou ZŠP, respektive výuka žáků, kteří jsou vzděláváni podle RVP ZV LMP. Na základě empirického zjištění a vyjádření učitelů v rámci veřejné diskuse lze část těchto žáků považovat za žáky sociálně znevýhodněné. V tomto případě jde o nárokovou finanční podporu žáků formou příspěvku k normativu na jednoho žáka, respektive škol, které zohledňují potřeby žáků, různými opatřeními, mimo jiné rovněž snížením náročnosti vzdělávacího programu. Toto opatření, tedy vzdělávání žáků s diagnózou LMP podle méně náročnějšího programu, je v rozporu s doporučením OECD a část veřejnosti ho považuje za omezující pro rozvoj potenciálu žáka, tedy za opatření, které je proti zájmům dítěte.

Základní školy, které vzdělávají všechny žáky, tedy i sociálně znevýhodněné podle standardního programu RVP ZV, nemají nárok na žádný finanční příspěvek, kterým by pokryly potřeby vzdělávání žáků, kteří jsou sociálně znevýhodněni, i když nejsou takto diagnostikováni. Tyto školy mohou požádat o příspěvek na zajištění služeb asistenta pedagoga v rámci dotačního programu pro žáky se sociálním znevýhodněním (viz výše, kapitola 4). Tento příspěvek je nenárokový, musí být o něj každoročně požádáno a celkový objem dotačních prostředků nepokrývá požadavky všech škol.

Vyrovňávání šancí žáků se sociálním znevýhodněním je spojeno se zvýšenými finančními nároky. OECD na tyto nároky upozorňuje, stejně jako na jejich efektivitu a návratnost investic do vzdělávání

znevýhodněných žáků. Tyto zvýšené příspěvky školám a kompenzace žákům jsou spojovány s požadavkem zvýšených nároků na práci pedagogů a ředitelů, na jejich čas i nasazení. Vůči žákům jsou spojovány s dosahováním lepších výsledků a s nárokem na dokončení středního vzdělání. V ČR takto vnímaná podpora, důsledně spojovaná se zvýšením nároků na pedagogy i na žáky, není. Současná situace ve školách ukazuje, že **nároky na učitele v souvislosti s inkluzivním vzděláváním se zvyšují, ale nezvyšuje se ani finanční ani metodická podpora.** V tom je zásadní rozpor aktuální situace, podmínek a nároků na práci pedagogů v souvislosti se záměry integrace různě znevýhodněných žáků a inkluzivního vzdělávání.

Zásadním problémem, který ovlivňuje práci učitelů se sociálně znevýhodněnými žáky, je také **společenské klima, které není jednoznačně příznivé pro desegregační trendy. V ČR není celospolečenská poptávka po inkluzivním vzdělávání,** po společném vzdělávání všech dětí. Tento trend hraje svoji roli při koncipování studijních programů pedagogických fakult, programů dalšího vzdělávání i v samotné práci pedagogů. O to důležitější je zjištění, že téměř 80 % rodičů si myslí, že by škola měla rozvíjet výjimečné nadání jedince v rámci širšího kolektivu běžné třídy, že by měla pomáhat znevýhodněným dětem překonávat překážky a vycházet vstříc jejich individuálním potřebám (ČŠI, 2013c).

OECD s obtížným prosazováním rovných šancí zřejmě počítá, proto velmi silně zdůrazňuje ekonomický i společenský profit inkluze a společného vzdělávání všech dětí do vyššího věku. Tuto myšlenku silně podpořila také ekonomická studie CERGE- EI, která je jedním ze signálů proměny vnímání smyslu a dopadů pro inkluzivní opatření v ČR.

Veřejná diskuse včetně anketního šetření postojů odborné veřejnosti prokázala, že učitelé doporučením OECD rozumí a přijímají je jako správná, ale odmítají jejich zavádění prostřednictvím pouze formálních nařízení, bez celospolečenské a finanční podpory.

Jaká jsou konkrétní doporučení

- Zavedení standardu profese učitele reflektující mimo jiné také výstupy projektu Vzdělávání učitelů k inkluzi (Teacher Education for Inclusion) Evropské agentury pro rozvoj speciálního vzdělávání zveřejněné v publikaci *Profil inkluzivního učitele*.
- V návaznosti na zavedení standardu profese učitele upravit a sjednotit profil absolventa vzdělávacích institucí realizujících pregraduální přípravu učitelů.
- Úprava vzdělávacích programů pregraduálního vzdělávání tak, aby vzdělávací obsah, formy a metody vzdělávání zvýšily připravenost budoucích učitelů pro práci s heterogenními kolektivy; zejména aby zvýšily kompetence v oblasti pedagogické diagnostiky, sledování individuálního pokroku žáků, diferenciaci výuky, aplikace hodnocení podporujícího kompetence k učení, pozitivního ovlivňování klimatu třídy a školy a spolupráce s rodinou a komunitou.
- Zajištění navazující podpory absolventů ze strany poskytovatelů pregraduálního vzdělávání v prvním roce po nástupu do praxe (supervize, možnost absolvování specializačních kurzů apod.).
- Vytvoření funkčních systémů DVPP, které podporují inkluzivní formy vzdělávání a hodnocení, včetně stáží, výměny zkušeností apod., a zajištění jejich financování ze státního rozpočtu.
- Jako dílčí opatření lze doporučit zejména:

- Do vzdělávání budoucích učitelů zahrnout aktivity zaměřené na osobnostněsociální rozvoj a postoje budoucích učitelů ke společnému vzdělávání žáků a dále aktivity směřující k posílení kompetencí v aplikaci metod a prostředků inkluzivní pedagogiky.
- Navýšení podílu supervidované praxe ve školách se zvýšeným počtem žáků se sociálním znevýhodněním či jinými SVP.
- Zajištění finanční motivace pro náročnější práci učitelů se sociálně znevýhodněnými žáky, případně ve školách, které mají charakter znevýhodněné školy.
- Využití odborné kapacity a zkušenosti pedagogů ze základních škol praktických při zavádění opatření v ZŠ a SŠ, která podporují úspěšné začleňování žáků se SVP, zejména se SZ, a využití jejich zkušeností v programech DVPP (příprava kurzů, lektorství, mentoring, supervize implementace získaných poznatků v praxi).

8.4 Posílení a proměna poradenského systému

Jak toto téma vidí Zpráva OECD

Zpráva OECD poradenský systém přímo explicitně nezmiňuje. Přesto se v textu uvádí řada opatření, která vyžadují kvalitní diagnostickou a poradenskou činnost.

Prosazování rovnosti i kvality ve vzdělávání současně má jeden cíl a tím je pomoci všem žákům uspět během školní docházky co nejlépe. Odpovědnost za neúspěch se přenáší stále více na školu. „*Za příčinu neúspěchu žáků je stále více považován deficit ve vzdělávání nebo nepřiměřené vzdělání poskytované školami, které za neúspěch zároveň nesou odpovědnost. Tuto odpovědnost lze rozšířit na celý systém*“ (OECD, 2012b). Jestliže součástí vzdělávacího systému je v ČR i systém poradenských služeb, pak je třeba tuto odpovědnost vidět i ve fungování poradenského systému.

Zpráva upozorňuje na mnoho **vnějších faktorů, které úspěšnost žáka ovlivňují, ale za které školy odpovědnost nenesou (chudoba nebo místo bydliště). Tyto faktory jsou utvářeny jinými strategiemi, jako jsou například sociální politika, zdravotnictví nebo možnosti bydlení.**

Předčasnému odchodu ze školy předchází určitý vývoj. Uvádí se **6 klíčových ukazatelů**, které zejména v určité kombinaci mohou upozornit na zvýšené riziko a identifikovat žáky, kteří s velkou pravděpodobností opustí předčasně vzdělávání. Je to především **výkon žáka** a jeho výsledky ve vzdělávání, které jsou tím nejviditelnějším znakem, **chování žáka** a jeho zapojení do školních aktivit. Zásadní vliv má **prostředí rodiny a její postoj ke školní docházce**. Velkou roli hraje samotná škola, průběh výuky, mimoškolní aktivity a vztahy mezi žáky a učiteli. Rizikovým faktorem je předčasný výběr vzdělávacího směru, opakování ročníků nebo i např. nedostatek vhodných míst v učňovském školství.

Podle OECD má škola přijímat opatření omezující opakování ročníků, průběžně hodnotit potřeby žáků a včas předcházet příliš velkému zaostávání. Škola by mimo jiné měla pomáhat při posílení motivace, disciplíny, vytrvalosti, sebevědomí a sebeúcty. V případě automatického postupu do dalšího ročníku musí být vypracována strategie podpory žáka, jinak nedojde k nápravě vzdělávacích deficitů, rozdíly mezi zaostávajícím žákem a vrstevníky se mohou naopak prohlubovat.

Jaká je situace v ČR a jak ji hodnotí odborná veřejnost

Poradenský systém je v našem současném vzdělávacím systému jedním z hlavních pilířů práce s dětmi a žáky se SVP, tedy i s dětmi sociálně znevýhodněnými. Mezi hlavní problémy v zajišťování rovnosti a kvality ve vzdělávání bylo téma ŠPZ zařazeno právě z důvodu jeho klíčové role při rozhodování o vzdělávání žáka a při stanovování podpůrných a vyrovnávacích opatření.

Poradenská činnost je legislativně vymezena a institucionálně zajištěna. Poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních je upraveno především **školským zákonem** a na něj navazující vyhláškou č. 72/2005 Sb.¹

Hodnocení fungování poradenského systému bylo předmětem veřejné diskuse (ČŠI, 2013c). Stávající činnost poradenského systému, včetně dostupnosti služeb, byla hodnocena pozitivně a podle účastníků nevyžaduje zásadní změny. Podle statistik Atlasu SPC jsou služby ŠPZ nerovnoměrně rozloženy a personálně poddimenzovány. Výsledky anketního šetření však ukazují, že respondenti si dokážou představit zvýšení kvality služeb poskytovaných školskými poradenskými zařízeními, část respondentů se současným stavem spokojena není a poukazuje na potřebu lepší provázanosti poradenství se školami.

Hlavní deficit je spatřován především v nedostatečné provázanosti poradenského systému a praxe škol. Již dnes na každé škole de facto existuje ŠPP, které tvoří školní metodik prevence, výchovný poradce, ředitel nebo jeho zástupce. Většinou však není k dispozici speciální pedagog či školní psycholog, poradenské služby tak nejsou komplexní.

V rámci veřejné diskuse byly prezentovány příklady fungující spolupráce poradenských pracovišť škol a poradenských zařízení jako příklady dobré praxe. Účastníci diskuse se v tomto ohledu nestavěli přímo kriticky k práci poradenských zařízení (PPP, SPC, SVP), ale k tomu, že **chybí kvalifikovaní odborníci přímo ve školách**. Hlavní podstata problému tedy přesahuje do tématu zpracovaného v této podkapitole.

Druhou oblastí, která je pedagogickou veřejností vnímána negativně, je **neexistence standardů a jednotných metodik, absence jednotných diagnostických postupů**, včetně těch zaměřených na diagnostiku sociálně znevýhodněných dětí, stávající systém diagnostiky sociálního znevýhodnění není funkční. Kritéria při posuzování SVP a zejména pak sociálního znevýhodnění se liší zařízení od zařízení, což potvrzují i rozdíly v podílu žáků s jednotlivými typy SPV vykazované v rámci regionů.²

Jako zásadní problém se ukazuje také skutečnost, že **v ČR není promyšleně budován systém prevence rozvoje školního neúspěchu žáků**. I ze statistických ročenek výkonových ukazatelů ve školství je patrné, že dlouhodobě narůstá počet zakázek školských poradenských zařízení spojených s řešením vzdělávacích a výchovných problémů žáků a naopak kontinuálně klesá počet depistází umožňujících včasný záchyt dětí ohrožených školním neúspěchem a jejich cílenou podporu ještě před nástupem do ZŠ.

V září 2013 byla vydána *Zpráva o plnění akčního plánu*, která uvádí důležitá opatření v oblasti revize diagnostických nástrojů a zavádění supervizních mechanismů v oblasti poradenství.

1 Podrobnou evidenci se zabývá dokument „Legislativní rámec poskytování poradenských služeb ve školství“ vypracovaný pro potřeby ČŠI v roce 2012 Českou odbornou společností pro inkluzivní vzdělávání, který podrobně mapuje situaci i v širším kontextu zákona o rodině, zákona o sociálně-právní ochraně dětí nebo zákona o ochraně osobních údajů.

2 Dle údajů MŠMT zveřejněných ve statistických ročenkách školství jsou v rámci regionů až několikanásobně rozdíly ve vykazovaných počtech žáků s konkrétním druhem SVP. Ve školním roce 2012/2013 např. činil podíl žáků s vývojovými poruchami učení v Královéhradeckém kraji 8,67 %, zatímco v Jihočeském jen 1,21 % z celkového počtu žáků v základním školství (Klusáček, 2013).

V ČR existuje několik akademických a výzkumných pracovišť, která se poradenskými službami zaměřenými na speciální vzdělávání a inkluzi zabývají, provádějí výzkumy a vydávají odborné publikace: Ústav speciálně pedagogických studií na Pedagogické fakultě UP v Olomouci, katedra speciální pedagogiky PdF MU v Brně, PdF UK v Praze, NÚV Praha. Zástupci těchto pracovišť se zapojili do veřejné diskuse k doporučením OECD, poskytli výstupy ze svých projektů a podíleli se na formulaci doporučení v oblasti „proměny poradenského systému“.

Jaká jsou konkrétní doporučení

- Pro zlepšení poradenské služby se doporučuje maximálně využít stávající i připravované nástroje, jako jsou např. katalogy posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb vytvořené v rámci projektu Inovace činnosti SPC při posuzování speciálních vzdělávacích potřeb a v současné době připravované katalogy podpůrných opatření, které vznikají v rámci projektu Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR a projektu RAMPS-VIP III financovaných z ESF.

V oblasti školských poradenských služeb se doporučuje

- Zavést model tzv. třístupňové péče, který byl ověřen v rámci projektu „*Integrace žáků se specifickými poruchami učení – od stanovení kritérií k poskytování péče všem potřebným žákům*“ (Mertin a Kucharská, 2007), a poskytovat tak žákům s výukovými problémy cílenou pedagogickou podporu bezprostředně po manifestaci prvotních obtíží, ještě před vyšetřením ve ŠPZ. Model je zaměřen především na prevenci (s pomocí se nečeká, až dítě selže nebo až je mu stanovena konkrétní diagnóza školským poradenským zařízením) a na minimalizaci či úplné odstranění počátečních obtíží.
  - **První stupeň péče** představuje individualizovaná pomoc učitele, která reaguje bezprostředně na projev potíží žáka (učitel dále sleduje a vyhodnocuje efekt individualizované podpory).
  - **Druhý stupeň** představuje tzv. plán pedagogické podpory. Na základě odborných konzultací s pracovníky školního poradenského pracoviště (nejlépe se školním speciálním pedagogem či školním psychologem) by měl být pro žáka vypracován plán pedagogické podpory – na rozdíl od individualizované pomoci učitele by měl být strukturovaný. Plnění a efektivita uvedeného plánu je pravidelně vyhodnocována.
  - **Třetím stupněm** je využití specializované diagnostiky a intervence na odborném pracovišti či v koordinaci s ním.

V rámci ověřování modelu se ukázalo, že většina obtíží žáků, na které bylo bezprostředně reagováno, se vyřešila na úrovni školy a nemusela být řešena ŠPZ. Zavedení tohoto modelu je podmíněno zajištěním vzdělávání pedagogických pracovníků škol v oblasti pedagogické diagnostiky a intervence a zvýšením dostupnosti služeb školních speciálních pedagogů a školních psychologů.

V oblasti školských poradenských zařízení se doporučuje

- Přizpůsobit síť a kapacity školských poradenských zařízení aktuálním potřebám uživatelů služeb.
- Přejít od diagnostiky zaměřené primárně na zjišťování konkrétní diagnózy k diagnostice zaměřené na zjišťování míry podpory, kterou žák potřebuje při vzdělávání a navrhování konkrétních podpůrných opatření.

- Zvýšit důraz na dynamickou diagnostiku a diagnostiku v přirozeném prostředí žáka (škola, domácí prostředí). Zlepšit metodické vedení školských poradenských zařízení, sjednotit kritéria, formuláře a diagnostické postupy, včetně těch, které se týkají sociálního znevýhodnění, zavést odborné supervize na centrální úrovni, vymezit kompetence školských poradenských zařízení a školních poradenských pracovišť s důrazem na spolupráci těchto subjektů.
- Zlepšit spolupráci specialistů při stanovení diagnózy a podpůrných opatření pro úspěšné vzdělávání žáka (ŠPZ, OSPOD, NNO, odborní lékaři).
- Zajistit předávání podstatných informací o výsledcích poradenské služby poskytované školským poradenským zařízením (doporučení upravující vzdělávání žáka) nejen zákonným zástupcům, ale také škole.
- Změnit systém financování nezbytných podpůrných opatření stanovených na základě pedagogicko-psychologické diagnostiky a zajistit jeho stabilní financování z prostředků státního rozpočtu.

Na úrovni školy se doporučuje

- Zřizovat ŠPP, zřizovat systemizovaná místa školních psychologů a školních speciálních pedagogů zejména ve školách, které mají zvýšený počet žáků ohrožených školním neúspěchem. Zajistit dostupnost služeb speciálních pedagogů a psychologů i menším školám prostřednictvím sdílení úvazku těchto pracovníků (jeden odborník pro více škol).
- Poskytovat poradenské služby školy dle potřeb žáka bezprostředně po manifestaci prvotních obtíží, nikoli až na vyžádání rodičů, OSPOD apod. či v reakci na dlouhodobé selhávání žáka.
- Pověřit školní poradenská pracoviště, aby vyhodnocovala počty a důvody předčasných odchodů ze vzdělávání, zjišťovala a analyzovala další uplatnění žáků, kteří ze školy odešli jak předčasně, tak řádně, aby prováděla opatření ke zlepšení výsledků vzdělávání, včetně snižování předčasných odchodů.
- Zkvalitnit a sjednotit postupy při zápisu žáků k povinné školní docházce s cílem zvýšit diagnostický potenciál zápisu ve smyslu identifikace vzdělávacích potřeb žáků, aby jim bylo umožněno dosáhnout jejich vzdělávacího maxima.

Na úrovni vysokých škol, zejména pedagogických fakult, se doporučuje

- Změnit profil absolventa oborů připravující učitele zejména pro PV a ZV tak, aby dokázali diagnostikovat vzdělávací potřeby žáků a realizovat opatření pro úspěšné absolvování výuky v rámci běžných tříd a standardního vzdělávacího programu všemi dětmi, včetně dětí se SVP.
- Pro zajištění účinné práce s dětmi s různými vzdělávacími potřebami a s dětmi různě znevýhodněnými v rámci běžných tříd a programů bude třeba změnit přístup k pedagogicko-psychologickým a dalším speciálním službám a dovednostem tak, aby se staly standardní součástí profesního profilu učitele, případně některého stupně v kariérním systému.
- Poskytování poradenských služeb by mělo být součástí vzdělávací činnosti školy.
- Rozsah a formy těchto služeb budou záviset na konkrétní situaci dané školy. Změna tohoto přístupu má dopad na zvýšení nároků na kvalifikaci pedagogů, na obsah výchovné a vzdělávací činnosti, ale i na organizační a finanční zajištění činnosti školy, tedy na legislativní rámec, a bude vyžadovat změnu zákonné úpravy.

8.5 Systematický sběr dat včetně údajů o socioekonomickém zázemí žáků

Jak toto téma vidí Zpráva OECD...

Přestože téma sběru dat není výslovně uvedeno mezi doporučeními pro vzdělávací politiku, argumentace i logika publikace se o kvalitní a plánovanou práci s daty významně opírá. Ilustrace situace v oblasti rovnosti a kvality ve vzdělávání by bez datových souborů nebyla možná, jednalo by se pouze o spekulativní úvahy. Publikace OECD konkrétně pracuje s daty ze šetření PISA 2009 a využívá údaje o výsledcích žáků v kombinaci se zjištěným indexem socioekonomického statusu rodin, ze kterých žáci pocházejí.¹

Vzhledem ke specifčnosti tohoto tématu je komplexnějším zdrojem doporučení OECD k oblasti sběru dat o vzdělávacím systému dokument *Zprávy OECD o hodnocení vzdělávání: Česká republika 2012*. Zpráva popisuje i oceňuje způsob hodnocení vzdělávání v ČR, nicméně jasně ukazuje na jeho slabiny: „Hodnotící systém nicméně čelí značným výzvám. Mezi ně patří malý důraz na hodnocení vzdělávací soustavy, absence dat o výsledcích žáků pro účely monitorování systému, absence měření socioekonomického zázemí žáků, malý důraz na zjišťování nerovností v systému, limitované informace o vzdělávacím prostředí, nedostatky v realizaci monitorování na úrovni krajů a obcí a prostor k lepšímu využití informací na úrovni systému“ (Santiago et al., 2012).

Zpráva si všímá téměř naprosté absence údajů o jednotlivých žácích, a to jak o výsledcích jejich vzdělávání, o jejich podmínkách vzdělávání a vzdělávacím prostředí, tak o jejich socioekonomickém zázemí, neexistuje ani shoda v určení indikátorů pro sledování socioekonomického zázemí žáků. Potřebné závěry jsou tak často činěny na základě výsledků mezinárodních šetření výsledků vzdělávání, do kterých se ČR zapojuje. Takováto šetření však nejsou k podobně silným závěrům zcela vhodná, protože nezohledňují národní cíle a kontext vzdělávání. Zpráva OECD dále uvádí, že v systému není kladen důraz na zjišťování nerovností, a tudíž není možné sledovat, zda se národní záměry v oblasti dosahování rovnosti ve vzdělávání naplňují.

Jaká je situace v ČR a jak ji hodnotí odborná veřejnost

Na základě dat z mezinárodních výzkumů výsledků vzdělávání žáků (především PISA, TIMSS, PIRLS) existuje evidence o tom, že socioekonomické charakteristiky žáků mají značný vliv na jejich úspěšnost ve vzdělávání. Některé z takto získaných údajů vyznívají pro ČR v mezinárodním srovnání znepokojivě, především **závislost výsledků žáků na socioekonomických charakteristikách prostředí škol, které navštěvují**. Jinak řečeno, v českém prostředí velmi záleží na tom, v jaké škole a s jakými spolužáky žák studuje.

Data získaná z mezinárodních výzkumů jsou takřka jediným zdrojem, který lze využít pro mapování nerovností v českém vzdělávacím systému, protože údaje z domácích zdrojů k této tematice dostupné

---

1 Příkladem uváděných analýz je např. výkonnost jednotlivých vzdělávacích systémů podle výkonu žáků a determinace výkonu žáků ve vztahu k jejich socioekonomickému zázemí; relativní riziko nízkého výkonu určitých podskupin žáků (např. žáků s nízkým socioekonomickým statutem, s nízkým dosaženým vzděláním rodičů); podíl studentů ve veřejných a soukromých školách podle socioekonomického statusu žáků; výsledky žáků ve ČG podle kvartilů indexu socioekonomického statusu; rozptyl ve výkonu žáků v testu ČG mezi školami a v rámci jednotlivých škol a podíl vysvětlení tohoto rozptylu prostřednictvím socioekonomického statusu žáků; rozdíly ve výkonu žáka podle socioekonomického indexu školy, kterou žák navštěvuje; nebo rozdělení znevýhodněných studentů do škol s různými úrovněmi socioekonomického statusu.

nejdou dostatečné. Ani údaje z mezinárodních výzkumů k dostatečnému popsání a sledování vývoje situace nepostačují. Fungují spíše jako inspirace pro domácí odborníky k tomu, jaké typy analýz je možné na datových souborech provádět.¹ Např. PISA poskytuje řadu údajů o vlivu socioekonomického zázemí žáků a škol na výsledky žáků v testování kognitivních schopností a ukazuje význam analýz prováděných na datech získávaných na úrovni žáka.

Šetření PISA (jakož i další realizované mezinárodní výzkumy) však nevyhovují potřebám podrobného domácího monitoringu situace v oblasti rovnosti z následujících důvodů:

- Indikátory socioekonomického statusu PISA nejsou považovány za natolik přesné, aby měly dostatečnou vypovídací hodnotu; bylo by potřeba je více specifikovat, aby lépe odpovídaly aktuálním rozdílům v životním stylu různých vrstev české společnosti.
- PISA neposkytuje nutně potřebné reprezentativní údaje na úrovni regionů, různých skupin žáků (např. etnické menšiny, cizinci) a dalších věkových kohort (např. žáků ve SV).
- Postrádána jsou také data longitudinálního charakteru, která by umožnila sledování žáků v určitých fázích průchodu vzdělávací soustavou.

Monitoring a hodnocení naplňování rovného přístupu ke vzdělávání je obsahem výročních a tematických zpráv ČŠI. Sběr dat a jejich vyhodnocování je zaměřeno na činnost škol, obsahuje kontextová data daná zákonem. Stejný přístup ke sběru dat, striktně vymezený zákonným rámcem, má statistické pracoviště MŠMT. V souvislosti s Akčním plánem opatření Evropského soudu pro lidská práva, byla ČŠI ministerstvem pověřena sběrem dat o etnickém původu žáků vzdělávajících se podle RVP ZV LMP.

Objevují se výtky ze strany části odborné veřejnosti, které poukazují na to, že opatření vzdělávací politiky nejsou stanovována na základě dostupné evidence a že státní instituce nemají snahu relevantní informace prostřednictvím adekvátních sběrů dat a jejich kvalifikovaných analýz získávat a využívat. Obzvláště neuspokojivá je situace v oblasti koordinace sběrů dat o vzdělávacím systému, nedostatečná je spolupráce odborníků v oblasti státní správy a v akademické sféře, panuje nízká vzájemná důvěra jednotlivých aktérů a různé informační systémy nejsou propojeny. Vzhledem k nízké úrovni koordinace analýz nejsou existující datové soubory (např. ze žákovských a školních dotazníků PISA) dostatečně vytěžovány a data zčásti zůstávají ležet ladem.

Aktuálnost a proveditelnost doporučení OECD v ČR

Doporučení OECD nejsou v rozporu se záměry vzdělávací politiky v ČR na lepší hodnocení efektivity vzdělávacího systému. V současné době vzniká systém sběru dat o individuálních výsledcích žáků v klíčových bodech ZV. Ke sledování rovnosti vzdělávacího systému a pro možnost cílenějších analýz by bylo potřeba vyvinout indikace socioekonomického zázemí žáků v českých podmínkách a sběry dat o takto koncipované indikátory doplnit. Stejně tak by bylo potřeba ujasnit si cíle hodnocení, které jsou s tímto testováním spojeny. Širší odborná debata o tom, jak získávat potřebná data pro analýzu nerovností ve vzdělávacím systému zatím chybí, ale lze předpokládat, že v obecné rovině by tento záměr měl podporu. K uskutečnění záměru by ovšem bylo potřeba, aby tato tematika byla tvůrčí vzdělávací politiky vnímána jako prioritní.

---

¹ Např. PISA poskytuje řadu údajů o vlivu socioekonomického zázemí žáků a škol na výsledky žáků v testování kognitivních schopností a ukazuje význam analýz prováděných na datech získávaných na úrovni žáka. Datové soubory získávané v rámci mezinárodních výzkumů jsou poskytovány pro provádění analýz dalšími uživateli, např. datové soubory PISA jsou využívány pro dodatečné analýzy vzdělávacího systému také v akademické sféře.

Poptávka po monitorování přijatých opatření existuje, avšak málo se zatím daří zjišťovat skutečně relevantní údaje pro popsání kvality vzdělávacího systému. Existující tradice popisných analýz výkonných dat prozatím reprezentuje převažující přístup tvůrců zpráv o vzdělávacím systému. Příčinou je ovšem také nedostatek dat o kvalitě vzdělávání a skutečnost, že u realizovaných nebo plánovaných opatření vzdělávací politiky v oblasti rovnosti není určeno, jakými indikátory bude měřena jejich efektivita.

Uvádění doporučení OECD do praxe by tedy nebyla limitována jejich teoretickou nepřijatelností, ale spíše jejich nízkou prioritou v očích části odborné veřejnosti a nízkou mírou koordinace sběrů dat. V neposlední řadě by hrála roli také odlišná tradice a tím pádem i chybějící odborné zázemí pro realizaci potřebných výzkumů a analýz.

Jaký je předpokládaný vývoj, pokud nebudou přijata opatření pro podporu v této oblasti

Pokud nebude vytvořen národní systém monitoringu dat o socioekonomickém zázemí žáků, pak nebudou k dispozici dostatečné údaje na národní úrovni vysvětlující zjištění, která o nerovnostech v českém vzdělávacím systému přinášejí mezinárodní zjištění. Řada vysvětlení bude i nadále formulována bez dostatečných podkladů, spíše na základě spekulací.

Nebude možné sledovat dostatečně vývoj kvality vzdělávacího systému, nebudou k dispozici údaje o tom, jak si ve vzdělávacím systému vedou různé sociální skupiny (např. žáci s nízkým či naopak vysokým socioekonomickým statusem, příslušníci národnostních a etnických menšin, absolventi ZŠP, žáci, kteří nedocházeli do MŠ apod.). Pokud nebudou k dispozici údaje na regionální úrovni, nebude možné provádět analýzy o vývoji nerovností v jednotlivých krajích. Skutečný dopad přijímaných opatření vzdělávací politiky nebude možné sledovat.

Nedostatek informací o tomto vývoji v době zvyšování sociálních nerovností ve společnosti bude mít dopad na omezení schopností vzdělávacího systému reagovat na problém ohrožených dětí a škol. Bez identifikace těchto dětí není možné účinně zasahovat a pomáhat překonávat bariéry. Odpovědní činitelé od centrální až po místní úroveň nebudou mít potřebné informace a nebudou moci efektivně podpořit školy, které se bez zvýšené podpory nedokážou s nerovnostmi žáků úspěšně vyrovnat.

Jaká jsou konkrétní doporučení

- Zlepšit koordinaci sběrů dat a analýz z oblasti vzdělávacího systému, lépe řídit a koncepčně zastřešovat sběry dat z pozice MŠMT.
- Dopracovat v současnosti vytvářené koncepty sběrů dat o jednotlivých žácích (testování 5. a 9. tříd, maturitní zkoušky) a doplnit je o indikaci socioekonomického statusu žáků.
- Sledovat dopad přijímaných opatření vzdělávací politiky prostřednictvím vhodně zvolených indikátorů, predikovat dopad zvolených opatření a prostřednictvím monitoringu jej ověřovat.

8.6 Větší pozornost věnovat spolupráci s rodiči

Jak toto téma vidí Zpráva OECD

Ve Zprávě OECD je zřejmý přesun velké míry zodpovědnosti za neúspěch žáka na školu a vzdělávací systém jako celek. Odpovědnost rodičů není zmíněna v souvislosti s odpovědností za výsledky žáků, ale je naopak zdůrazněna jejich aktivita při výběru školy. Znevýhodnění žáci mají nevýhodu v tom, že

jejich rodiče jsou málo aktivní a málo nároční při výběru školy a další vzdělávací dráhy, nemají mnoho ambicí a nepodporují příliš své děti v získání maximálního stupně vzdělání, nezajistí jim vhodné doučování a mimoškolní aktivity. Naopak děti s lepším rodinným zázemím jsou podporované v ambicích a ve všech školních i mimoškolních aktivitách. Rodinné zázemí je jednoznačným indikátorem pro školní úspěch či neúspěch.

Proto OECD navrhuje **zvyšovat povědomí méně informovaných rodičů o významu výběru školy, podporovat přístup dětí ze znevýhodněných rodin ke kvalitnímu PV, věnovat čas znevýhodněným žákům** (např. mimoškolní a prázdninové programy, studijní podpora, snídaňové kluby), **stanovit si konkrétní komunikační strategie pro zapojování rodičů**, a to i nad rámec tradičních způsobů komunikace, které v ostatních případech fungují, pracovat s rodiči tak, aby se zlepšily jejich dovednosti a rodiče byli schopni poskytnout dětem informovanější podporu, maximálně se snažit kontaktovat rodiče, kteří nejeví o vzdělávání dětí zájem, poskytovat rodičům znevýhodněných dětí jasné informace o tom, co se od nich očekává, např. o potřebě vyhradit doma klidné místo pro studium, věnovat určitý čas domácí přípravě atd.

Pokud nejsou rodiče dobře obeznámeni s prací školy, je třeba na ně převádět zodpovědnost za chování a výsledky dětí přiměřeně. K rodičům se nesmí dostávat jen špatné zprávy, je potřeba oceňovat pokrok dítěte, jinak nebudou ke spolupráci přistupovat vstřícně.

Jaká je situace v ČR a jak ji hodnotí odborná veřejnost

Ve srovnání s přístupem OECD je v ČR **spolupráce s rodiči dětí a žáků považována za jedno z klíčových témat ve vnímání příčin školního neúspěchu některých žáků nebo určitých skupin žáků**. Zlepšení komunikace a spolupráce mezi školou a rodinou se proto jeví jako významný a efektivní prostředek zlepšování výsledků těchto žáků ve vzdělávání. V řadě rodin nejsou dosud význam vzdělávání a kultura vzdělávání dostatečně přijímány, vzdělávací dráha není spojována s životní úspěšností dětí, rodiny se v systému fungování škol dostatečně neorientují, nejsou schopny anebo nechtějí děti ani v elementárním vzdělávání podporovat. **Podle výsledků realizovaného kvalitativního šetření považuje odborná veřejnost zlepšení spolupráce škol s rodiči za nejrychleji proveditelnou a zároveň potenciálně velmi efektivní strategii prevence školního neúspěchu žáků**. Z odpovědí na dílčí otázky vyplývá, že si respondenti nutnost spolupráce s rodinami uvědomují naléhavě. Školy ovšem nevědí, jak komunikovat s rodiči sociálně znevýhodněných žáků (neznají nebo nejsou schopny využívat vznikající metodiky), a ke komunikaci v některých případech využívají jako prostředníky další subjekty, např. neziskové organizace působící tam, kde jsou dostupné (v sociálně vyloučených lokalitách). Metodiky už ovšem reálně existují, například metodika CPIV nebo metodiky vyvinuté v neziskovém sektoru (organizace Člověk v tísni aj.). Deficit je tedy spíše v rozšíření těchto metodik a vytvoření takových organizačněpersonálních podmínek ve školách, aby bylo možné metodiky realizovat, popř. vytvářet pobídky pro neziskové organizace, aby svoji činnost vyvíjely i mimo vyloučené lokality.

Pozornost je potřeba věnovat zjištění, že aktéři diskuse vnímají nízkou podporu principů inkluzivního vzdělávání mezi rodičovskou veřejností. Podle 85 % účastníků diskuse rodiče nepodporují inkluzivní vzdělávání. Nedůvěra může spočívat buďto v názorovém přesvědčení o tom, že je účelné, aby se děti s různými handicapami vzdělávaly odděleně, nebo může jít také o praktické pochybnosti, zda jsou běžné školy v současné situaci schopny se znevýhodněnými dětmi efektivně pracovat.

I přes jistou existující skepsi lze pozorovat řadu příkladů dobré praxe v této oblasti, jako je využití AP jako prostředníků komunikace mezi školou a rodinou za účelem snížení absence žáků ve výuce, komunitní práce neziskových organizací s rodinami v terénu, doučování žáků prostřednictvím

dobrovolníků, které přispívá ke stabilizaci výsledků žáků ve vzdělávání apod.¹ Odborná veřejnost se shodla na tom, že se zlepšuje povědomí sociálně znevýhodněných rodin o významu vzdělávání dětí v běžných ZŠ. Za negativní lze chápat přílišné spoléhání běžných škol na aktivní přístup rodičů ke vzdělávání svých dětí. V běžné škole se od rodiny očekává, že bude dítě do školy průběžně připravovat a pomáhat mu s řadou úkolů, které dítě samo nevládá, činí tak více než 50 % rodičů žáků 5. tříd (ČŠI, 2013c). Tyto vysoké požadavky škol na rodinné zázemí vytvářejí silnou bariéru pro děti, které doma podpůrné prostředí ke svému vzdělávání nenacházejí, a odsuzují je k selhávání. Míra závislosti výsledků žáků na rodinném prostředí je v ČR vysoká i podle mezinárodních výzkumů.

Rozšíření účinných metodik pro komunikaci s rodinami sociálně znevýhodněných žáků je nedostatečné, stejně jako je nízká úroveň koordinace mezi službami poskytovanými školou, OSPOD, Policií ČR a neziskovými organizacemi při práci s rodinou.

Jaká jsou konkrétní doporučení

Zkušenosti škol, které vzdělávají žáky se SZ a kterým se daří snižovat školní neúspěšnost, poukazují na zvýšení účinnosti všech opatření při zapojení rodičů do spolupráce se školou, učiteli a asistenty. Řada navrhovaných opatření se týká předškolního vzdělávání, motivace k dokončování středního vzdělání, poradenského systému i přípravy pedagogických pracovníků. Doporučení směřují k důslednému vyžadování plnění rodičovských povinností vyplývajících ze zákona, maximální oboustranné komunikaci, získání zájmu rodičů různými motivačními formami a k budování vzájemného respektu a důvěry.

Na úrovni MŠ

- Pozvání rodičů i s dětmi do MŠ.
- Kontaktování rodin předškoláků.
- Úzká spolupráce MŠ a rodičů při hodnocení výsledků vzdělávání dětí, včetně přijímání potřebných opatření.

Na úrovni ZŠ

- Využívání netradičních forem pro pravidelné třídní schůzky, například besídky s prezentacemi výsledků žáků.
- Poskytování pravdivých, častých a srozumitelných informací o výsledcích a pokroku ve vzdělávání jejich dítěte.
- Rozhovory s rodiči při rozhodování o další vzdělávací dráze žáka.

Na úrovni SŠ

- Soustavné informování rodičů po celou dobu studia o průběhu a výsledcích vzdělávání.
- Včasné informování rodičů v případě nedostatečných studijních výsledků.

---

1 Existují zpracované metodiky, např. z projektu CPIV, které je možné účinně využít.

9 Jaký bude vývoj šancí znevýhodněných dětí na úspěch ve škole, pokud se nic nezmění?

Trendy ve vývoji jednotlivých ukazatelů charakterizujících vývoj v oblasti spravedlivého přístupu ke vzdělávání ukazují pozitivní i negativní rysy.

Pozitivní vývoj

- Mírně klesá počet dětí, které mají odloženou školní docházku.
- Klesá počet žáků vzdělávaných v programech RVP ZV LMP.
- Převažuje forma individuálně integrovaných žáků se SVP.
- Velká většina rodičů souhlasí s tím, aby děti byly vzdělávány společně, v kolektivu různě nadaných dětí, a stejně tak velká většina rodičů očekává, že škola pomůže znevýhodněným dětem překonávat školní neúspěch.
- Výsledky žáků ve 4. třídách se podle mezinárodních šetření PIRLS 2011 a TIMSS 2011 mírně zlepšily.

Negativní vývoj

- Počty žáků, kteří nedokončí střední vzdělání, se nesnižují. Naopak velmi mírně rostou.
- Klesá procento dětí, které chodí do MŠ, respektive které se připravují na ZV.
- Počet žáků uznaných jako sociálně znevýhodnění není přesně identifikován. Podle školních výkazů je SZ žáků necelé 1 %, což je v rozporu s výsledky šetření postojů rodičů, podle kterého je pro většinu rodičů (58 %) někdy obtížné potřeby školy financovat.
- Bude se zvyšovat segregace dětí. Již dnes 11–13 % rodičů vyhledalo pro své děti jinou než spádovou školu, velká většina rodičů souhlasí i nadále s odchody žáků do víceletých gymnázií a pouze necelých 50 % souhlasí se snižováním jejich kapacit.
- Počet specializovaných učitelů a nároky na diagnostické a poradenské služby rostou, zatímco metodická podpora a kapacity těchto specializovaných služeb se výrazně nezlepšují.

Přestože legislativa klade důraz na rovný přístup ke vzdělávání, finanční podmínky pro školy, které vzdělávají sociálně znevýhodněné žáky podle programu pro ZV, nejsou nijak zlepšeny, a to přesto, že tyto školy čelí větším nárokům na práci se žáky.

10 Shrnutí a doporučení

Shrnutí

Úspěch a spokojenost jednotlivce souvisí s úrovní a kvalitou jeho vzdělání. Společenský a ekonomický rozvoj je stále více podmíněn vzdělaností lidí, a tedy kvalitou vzdělávacího systému. Roste význam vzdělání jako faktoru ekonomického a společenského úspěchu jednotlivce i kvality života celé společnosti. Na globalizovaném trhu práce roste produktivní význam kreativního lidského intelektu a klesá produktivní role manuální práce, rutiny a izolovaných znalostí (NERV, 2011).

Tato publikace je výtupem aktivity „*Překonávání školního neúspěchu v ČR*“. Zaměřuje se na podporu vzdělávání sociálně slabších dětí a hledání cest ke zlepšování jejich výsledků. Stejnou důležitost však má stimulace ke zlepšování výsledků vzdělávání všech dětí, tedy i těch, které mají lepší sociálněekonomický status a lepší výsledky. Zároveň platí to, že vliv vzdělávací politiky je jen jedním z faktorů, které kvalitu života jedince i společnosti ovlivňují vedle politiky hospodářské, sociální a mnoha dalších.

Ukazuje se jako nezbytné soustředit se na problém, kterému stále více česká společnost čelí a stává se rizikem nejen pro sociálně znevýhodněné děti, ale pro celou společnost. Zvyšování nerovnosti v přístupu ke vzdělávání roste, a to i přes garance, které vzdělávací politika dnes poskytuje.

Rovný přístup ke vzdělávání jako nástroj pro posilování soudržnosti společnosti je dlouhodobě součástí prioritních cílů vzdělávací politiky. *Vzdělávací soustava má integrovat společnost nejenom předáváním sdílených hodnot a společných tradic, ale především zajištěním rovného přístupu ke vzdělávání, vyrovnáváním nerovností sociálního a kulturního prostředí i všech znevýhodnění daných zdravotními, etnickými či specifickými regionálními důvody a podporou demokratických a tolerantních postojů ke všem členům společnosti bez rozdílu (MŠMT, 2001).*

V České republice **garantuje rovný přístup ke vzdělávání všech dětí Ústava ČR, Úmluva o právech dítěte, zákony a činnost odpovědných institucí.** Ustanovení o rovném přístupu ke vzdělávání a zohledňování vzdělávacích potřeb jedince jsou prvními zásadami školského zákona obsaženými v § 2.

Kontrolou a hodnocením naplňování zásad a cílů zákona je pověřena ČŠI, která hodnotí to, zda škola identifikuje žáky se SVP, zohledňuje jejich vzdělávací potřeby, přijímá opatření k odstranění sociálních bariér a zda zajišťuje včasnou podporu žákům s riziky školní neúspěšnosti.

Prosazování rovných příležitostí ve vzdělávání patří mezi priority závazného Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR na období 2011–15. V oblasti inkluzivního vzdělávání se počítá například se zlepšením podmínek pro činnost 2. stupně ZŠ (v porovnání s nižšími stupni 6letých a 8letých gymnázií), aby postupně docházelo k přirozenému posílení prestiže tohoto typu školy, nebo s podporou DVPP zaměřeného na problematiku vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Na podporu prosazování rovného přístupu ke vzdělávání jsou určeny nemalé finanční prostředky ze státního rozpočtu. Integrace žáků zdravotně postižených nebo zdravotně znevýhodněných je podpořena nárokovou formou příplatku. Pro žáky se sociálním znevýhodněním nároková (tedy stabilní) forma finanční podpory dosud neexistuje, vyjma například odpouštění poplatků za předškolní vzdělávání. Tato skutečnost je vážným problémem a překážkou pro systematickou práci se žáky ohroženými školním neúspěchem z důvodů sociálního znevýhodnění. Na podporu vzdělávání těchto žáků vyčleňuje každoročně MŠMT nemalé částky ve formě programů. V roce 2013 to bylo celkem 142 milionů Kč. Čerpání těchto prostředků je významnou pomocí, která je však spojená se zvýšenou administrativní zátěží na straně školy i MŠMT a není jistá.

Na vývoj a potřeby vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků reagují vládní orgány neziskové i výzkumné organizace a především samotné školy řadou aktivit, které mají významný vliv a přínos (viz kapitola 5). **I přes tyto státní garance, finanční podporu a aktivity nevládních organizací a škol se český vzdělávací systém stal selektivním a má tendenci segregovat děti do škol podle jejich socioekonomického statusu.** Zákon umožňuje velmi časnou volbu výběrové školy, tj. osmiletého nebo šestiletého gymnázia či víceleté konzervatoře, od 11 nebo 13 let věku žáka anebo naopak vzdělávání v programu pro ZV, který je upraven pro žáky s LMP. Tato možnost diferenciací je pozitivní v tom, že školy jsou v „konkurenčním prostředí“ a rodiče si mohou svobodně zvolit školu, kterou považují

jí za nejlepší. Negativním dopadem této diferenciací je posilování tendence k segregaci dětí podle jejich schopností a socioekonomického statusu. To má vážné důsledky pro žáky i pro společnost. Výsledky žáků ve školách, kde převažují sociálně znevýhodnění žáci (znevýhodněné školy), jsou výrazně horší. Tito žáci pak ztrácejí šance na lepší uplatnění v životě, na dokončení SŠ, případně dalšího studia. Výsledky PISA 2012 tento trend potvrzují.

Tomuto projevu liberálních vzdělávacích systémů čelí většina zemí. ČR, stejně jako ostatní země, řeší problém klesajících výsledků vzdělávání a předčasných odchodů ze vzdělávání. Srovnání vývoje v rovnosti a kvality vzdělávání v jednotlivých zemích přináší důkazy o tom, že investice do podpory znevýhodněných dětí a do zlepšení jejich výsledků se vyplácí od raného věku. Vzdělávací systémy, které si v rámci OECD vedou nejlépe, podporují rovnost a poskytují všem dětem kvalitní vzdělání. Rovnost a kvalita ve vzdělávání představují dvě vzájemně spojené charakteristiky vysoce výkonných vzdělávacích systémů (OECD, 2012a). Viz výše kapitola 6 a graf 2.

Na úrovni systému OECD doporučuje

- Odstranit opakování ročníků.
- Vyhnout se předčasné změně vzdělávacího směru a pozdržet výběr až do vyššího středního vzdělávání.
- Řídit výběr školy a vyhnout se segregaci a zvyšování nerovnosti.
- Zpracovat finanční strategie, které budou reagovat na potřeby žáků a škol.
- Navrhnout rovnocenné směry středního vzdělávání, které zabezpečí jeho dokončení.

Na úrovni podpory znevýhodněných škol OECD doporučuje

- Posílit a podpořit vedení a řízení škol.
- Stimulovat atmosféru a prostředí školy, které budou podporovat vzdělávání.
- Získat, podpořit a udržet si vysoce kvalitní učitele.
- Zajistit efektivní strategie výuky ve třídách.
- Stanovit priority spolupráce škol s rodiči a komunitami.

Postavení ČR podle mezinárodních a dalších socioekonomických ukazatelů

Nedokončené vzdělání a opakování ročníků

- ČR je zemí s velmi nízkým podílem dospělých mezi 25 a 34 lety, kteří nedokončili alespoň střední vzdělání (6 %).
- Podíl žáků, kteří opakují ročník v ČR, je relativně nízký (4 %), výrazně pod průměrem OECD.

Dopad socioekonomického zázemí žáků na rozdíly mezi výsledky žáků a škol v ČR (PISA 2009, PISA 2012)

- Vliv socioekonomického zázemí žáků na jejich školní výsledky je velký, i když zůstává nepatrně nižší, než průměr OECD (viz kapitola 6, graf 2).
- Rozdíly mezi žáky uvnitř škol jsou pod průměrem, zatímco rozdíly mezi školami jsou nad průměrem OECD (viz kapitola 6, graf 3).

Slabé výsledky českých žáků

Výsledky žáků v matematické gramotnosti se oproti roku 2003 mírně zlepšily. ČR se nachází v průměru zemí OECD (viz kapitola 6, graf 1). Problémem je 21 % žáků, kteří nedosahují základní úrovně gramotnosti. Tito žáci čelí riziku, že nebudou schopni se dále vzdělávat a budou mít problémy s uplatněním na trhu práce.

Další socioekonomické údaje

Počet dětí v předškolním vzdělávání roste, ale podíl účasti v posledním roce přípravy na ZV klesá (viz kapitola 8.1, tabulka 4).

Podíl absolventů škol na nezaměstnanosti je jedním z významných argumentů, který **dokládá význam kvality vzdělání pro uplatnitelnost na trhu práce**. Dlouhodobě jednu třetinu všech nezaměstnaných tvoří lidé bez ukončeného SV. Nové důkazy o vlivu kompetencí na uplatnitelnost přinesl výzkum mezinárodního hodnocení dospělých PIAAC.

Je zřejmý vliv rodinného zázemí, tj. sociálně-ekonomického statusu, **na dosažené vzdělání**. Analýzy výsledků PIAAC prokazují zvyšování závislosti dosahovaného vzdělání na rodinném zázemí, tento vliv narostl v období mezi roky 1998–2012 více než dvojnásobně.

Podíl **žáků s diagnózou lehkého mentálního postižení mírně klesá**, stejně jako podíl žáků vzdělávaných v programu RVP ZV LMP (viz kapitola 8. 2, tabulka 5).

Podíl **žáků sociálně znevýhodněných** uváděných ve výkazech škol **se pohybuje do 1 %**.

Podíl počtu žáků, kteří plní povinnou školní docházku na VG a konzervatořích postupně mírně narůstá, pohybuje se mezi 12–13 %.

Došlo k **navýšení počtu neúspěšných žáků u maturitní zkoušky**. Od zavedení společné části maturitní zkoušky výrazně narostl počet neúspěšných maturantů a drží se kolem 19 % (viz kapitola 8. 2, tabulka 6).

Doporučení

Návrhy doporučení vycházejí z analýzy identifikovaných hlavních problémů v oblasti rovnosti a kvality ve vzdělávání v ČR

- Dostupnost PV pro všechny děti jako způsob podpory pro úspěšný nástup dětí do ZŠ.
- Motivace znevýhodněných žáků k větším ambicím a dokončení SV.
- Zlepšení kvality přípravy pedagogických pracovníků a podmínek jejich práce.
- Posílení a proměna poradenského systému.
- Systematický sběr dat včetně údajů o socioekonomickém zázemí žáků.
- Věnovat větší pozornost spolupráci s rodiči.

Hlavní priority z hlediska zvýšení spravedlivosti ve vzdělávání

1. Zlepšení výsledků žáků (dokončování SV).
2. Proměna kvalifikačního profilu pedagogů se zaměřením na inkluzi.
3. Systémové využívání socioekonomických údajů o žácích pro efektivnější financování a hodnocení.

Navrhovaná opatření pro naplnění těchto priorit

- Zlepší současnou situaci dětí při překonávání školního neúspěchu a sníží nerovnosti ve vzdělávání.
- Předpokládají podporu zainteresovaných skupin.
- Zabraňují nežádoucímu vývoji, ale také podporují pozitivní vývoj a trendy.
- Přinesou v praxi měřitelný efekt a dají se monitorovat.

PRIORITA 1

Zlepšení výsledků žáků (dokončování středního vzdělání)

Každé dítě má mít stejné šance k dokončení středního vzdělání a tím i k lepšímu uplatnění v životě a na trhu práce. Proto se navrhuje opatření na úrovni předškolního a základního vzdělávání, jejichž cílem je úspěšné ukončení středního vzdělání všech žáků.

Opatření 1.1 – Všechny děti by měly projít kvalitní přípravou na základní vzdělávání.

Dosavadní nástroje pozitivní motivace nejsou dostatečné a nedaří se zvýšit účast těch dětí, které jsou ohroženy neúspěchem a nejvíce předškolní přípravu potřebují. Proto se na úrovni státu (MŠMT, MPSV), ve spolupráci s kraji, obcemi a dalšími partnery navrhuje opatření, která povedou ke zlepšení.

Navrhuje se povinný poslední rok předškolního vzdělávání pro všechny děti od 5 let jako forma primární prevence výukových problémů a adaptačních potíží v 1. ročníku základní školy.

Alternativou je nástup do povinného PV pro všechny děti s odloženou školní docházkou, včetně dětí, které navštěvují přípravné třídy, tedy od 6 let.

Vzdělávání musí být diferencované podle specifických potřeb každého dítěte. Jde o děti s odkladem, které mají být vzdělávány se zaměřením na vyrovnávání nerovnoměrnosti jejich vývoje, na základě doporučení ŠPZ. Druhou skupinou jsou děti, které zatím do MŠ nechodily, potřebují získat nové dovednosti, včetně jazykových, a vyžadují přípravu na ZV podle svých individuálních potřeb. Mělo by být využito příkladů dobré praxe a zkušeností ZŠ, které s přípravnými třídami mají dobré zkušenosti.

Přípravné vzdělávání již nebude omezeno pouze na sociálně znevýhodněné děti, jako je tomu dnes. Povinné přípravné PV se bude týkat všech dětí od 5, respektive 6 let. Povinné PV by mělo být zdarma a mělo by být zaměřeno na úspěšný nástup do ZŠ.

Zvýšené pedagogické nároky vyvolávají potřebu zvýšené kvalifikace. Doporučuje se zvýšit kvalifikační požadavky (vysokoškolské vzdělání) pro učitele dětí, které se připravují na vstup do ZŠ. Povinný přípravný rok před ZV by mohl být realizován jak na ZŠ, tak v MŠ. O jeho umístění a otevření by měl rozhodovat zřizovatel, většinou obec, ve spolupráci s krajem a ředitelem školy. Náročnost tohoto posledního předškolního ročníku vyžaduje zvýšenou kvalifikaci PP na úrovni VŠ (Bc.).

S tímto hlavním opatřením souvisí návrhy na další dílčí opatření, která se týkají zvýšení celkových kapacit pro předškolní vzdělávání, monitoringu a intervence u dětí, které nejsou v MŠ, zlepšení spolupráce s rodiči, vymahatelnosti plnění rodičovských povinností a zlepšení finanční podpory na straně škol i potřeb dětí, podrobněji viz kapitola 8.1.

Opatření 1.2 – Všechny děti, tedy i sociálně znevýhodněné, mají získat kvalitní ZV a dobře si zvolit další vzdělávací dráhu.

Na úrovni vzdělávacího systému se navrhuje umožnit všem dětem vzdělávání v ZŠ podle RVP pro ZV, při zohledňování jejich specifických potřeb a schopností. Potřeby dětí s těžkým zdravotním postižením mohou být zohledněny jejich vzděláváním podle vzdělávacího programu pro ZŠS.

Součástí návrhu není rušení speciálních škol pro děti a žáky s těžkým zdravotním postižením ani rušení víceletých gymnázií. Zlepšení výsledků znevýhodněných dětí, odstranění jejich příliš velké segregace v tzv. znevýhodněných (stigmatizovaných) školách je třeba dosáhnout podporou samotných žáků a škol.

Tento záměr předpokládá realizaci náročných konkrétních opatření na úrovni základního vzdělávání

- Vytvoření podmínek pro aplikaci podpůrných a vyrovnávacích opatření pro všechny znevýhodněné děti a žáky.
- Uvedení do praxe katalogu podpůrných a vyrovnávacích opatření s realizací v ZŠ hlavního vzdělávacího proudu za souběžné podpory odborných specialistů z ŠPZ (SPC, PPP, SVP), současně je třeba zajistit potřebnou a konkrétní míru podpory dětí, žáků i pedagogů.
- Navýšení počtu odborných specialistů, speciálně kvalifikovaných učitelů a apod.
- Zvýšení normativu na žáky ZŠ, kteří vyžadují podpůrná a vyrovnávací opatření, zvýšenou pozornost věnovat výchově a zapojení do třídního kolektivu, podpoře pro domácí přípravu a většímu využívání zejména formativního hodnocení.

Toto opatření předpokládá možnost identifikace sociálně znevýhodněných žáků, škol a regionů, do kterých je třeba primárně směřovat cílenou podporu (podrobněji viz níže priorita 3).

Pro realizaci tohoto opatření jsou nezbytné další konkrétní kroky, jako je spolupráce MŠ a ZŠ na plynulém přechodu dětí z PV na ZV, stanovení pravidel pro inkluzivní hodnocení žáků a pro hodnocení školy ve smyslu její přidané hodnoty (podrobněji viz podkapitola 8.2).

Řada konkrétních návrhů ke zlepšení kariérního poradenství, motivace žáků k dokončování SV, spolupráce s rodiči a zaměstnavateli je obsahem podkapitoly 8.2.

Rychlost plnění tohoto opatření závisí především na jeho přijetí pedagogickou veřejností, na systematické metodické a zejména finanční podpoře.

PRIORITA 2

Proměna kvalifikačního profilu pedagogů se zaměřením na inkluzi

Vzdělávání ve školách se zvýšeným počtem znevýhodněných žáků vyžaduje patřičně kvalifikované a schopné učitele a ředitele, aby dokázali pomoci žákům překonávat různé překážky.

Zlepšení přípravy pedagogů a podmínek jejich práce je považováno za nezbytnou podmínku pro implementaci inkluzivního vzdělávání v praxi, a proto se navrhuje následující opatření:

Opatření 2.1 – Změnit studijní programy se zaměřením na inkluzivní vzdělávání.

- Upravit studijní programy pregraduálního vzdělávání tak, aby vzdělávací obsah, formy a metody vzdělávání zvýšily připravenost budoucích učitelů pro práci s heterogenními skupinami dětí a žáků.

- Vytvořit podmínky ke zvyšování profesních kompetencí pedagogů v oblasti pedagogické diagnostiky, ve sledování individuálního pokroku žáků, v diferenciaci výuky, ve využívání formativního hodnocení, pozitivního ovlivňování klimatu třídy a školy ve spolupráci s rodinou a komunitou.
- Vést pedagogy k využívání efektivních metod vzdělávání založených zejména na vlastní aktivitě a spolupráci dětí nebo žáků, cíleně pracovat s klimatem třídy i školy.
- Podpořit pedagogy ve školách formou odborné supervize¹ (tzn. rozvíjet jejich schopnost reflexe vlastní práce, náhled na vlastní postoje, vzájemnou komunikaci a spolupráci) a využíváním intervize².
- Rozvíjet ve školách otevřený prostor pro řešení pracovních témat mezi pedagogy formou výměny zkušeností formou intervize

Jako systémové řešení se navrhuje **zavedení standardu profese učitele** a v návaznosti pak upravení a sjednocení profilu absolventa studijních programů pro pregraduální přípravu učitelů. Součástí profesního standardu již bude schopnost učitele pracovat se znevýhodněnými žáky a využívat metody inkluzivního vzdělávání. Současně se zavedením standardu profese učitele by měl být uveden do praxe také kariérní systém, který by motivoval učitele k prohlubujícimu vzdělávání v oblasti inkluze.

Jako důležité a praxí žádané se jeví zajištění navazující podpory absolventů ze strany poskytovatelů pregraduálního vzdělávání v prvním roce po nástupu do praxe (supervize, možnost absolvování specializačních kurzů apod.).

V neposlední řadě je třeba vytvořit **funkční systémy DVPP, které podporují inkluzivní formy vzdělávání a hodnocení**, zahrnující také stáže, výměny zkušeností, mentoring apod. včetně zajištění jejich financování ze státního rozpočtu.

Opatření 2.2 – Podporovat vedení škol, stimulovat příznivé školní i celospolečenské klima. Získat, podporovat a udržet si vysoce kvalitní učitele a zlepšit spolupráci s rodiči.

Veřejná diskuse, včetně anketního šetření postojů odborné veřejnosti, prokázala, že učitelé doporučením směřujícím k inkluzivnímu vzdělávání rozumějí a přijímají je jako správná, ale odmítají jejich zavádění prostřednictvím pouze formálních nařízení, bez metodické a finanční podpory. Toto zjištění je reflektováno v návrzích na podporu zlepšení podmínek pro práci pedagogických pracovníků.

- Zajistit **nárokové financování osvědčených podpůrných aktivit**, které ve školách rozvíjejí inkluzivní přístupy ve vzdělávání a snižují školní neúspěšnost žáků, jako jsou služby asistenta pedagoga, školního psychologa, speciálního pedagoga, případně práce učitele, který se věnuje žákům nad rámec svého úvazku.
- **Finančně odměnit a motivovat náročnější práci učitelů se sociálně znevýhodněnými žáky**, zejména ve školách, které mají charakter znevýhodněné školy.

1 Supervizi lze považovat za další formu vzdělávání a osobnostního rozvoje pedagoga, při které nejsou předávána „hotová řešení“, ale je nabízen prostor pro hledání řešení. Více informací na: <http://www.supervize.eu/o-supervizi/>

2 Intervize je způsobem sdílení případové práce, zkušeností, vzájemné podpory a reflexe mezi kolegy (oproti supervizi není nutná účast externího odborníka). Může být individuální nebo skupinová.

- **Využít odborné kapacity a zkušenosti pedagogů ze základních škol praktických** při zavádění opatření v ZŠ a SŠ pro úspěšné začleňování žáků se SVP, zejména se sociálním znevýhodněním.
- **Posilovat prestiž učitelské profese, školy jako instituce a budovat příznivější celospolečenské klima ve prospěch společného vzdělávání všech žáků.** To je úkol ministerstva školství a dalších odpovědných subjektů, včetně VŠ.

Pro zajištění lepší spolupráce s rodiči se navrhuje

- Motivovat školy a pedagogy k větší otevřenosti vůči rodičům a veřejnosti.
- Otevřenost škol posilovat např. pořádáním vzdělávacích akcí, přednášek a besed s odborníky na různá témata.
- Motivovat pedagogy k týmové spolupráci s rodiči a dalšími osobami podílejícími se na vzdělávání dětí a žáků.
- Zvyšovat rodičovské kompetence např. pořádáním odborných seminářů (s případnou účastí pedagogů) zaměřených na rozvoj pozitivních rodičovských dovedností.

Opatření 2.3 – Zlepšit poradenské služby.

Kvalitní poradenské služby jsou nezbytnou podmínkou úspěšného vzdělávání žáků se SVP ve školách hlavního vzdělávacího proudu.

V oblasti školských poradenských služeb se doporučuje uplatňování modelu tzv. třístupňové péče s využitím připravovaného systému 5 stupňové podpory. Cílem této péče je poskytovat žákům s výukovými problémy cílenou pedagogickou podporu bezprostředně po manifestaci prvotních obtíží, ještě před vyšetřením ve školském poradenském zařízení.

- **První stupeň péče** představuje individualizovaná pomoc učitele reagující bezprostředně na projevení potíží žáka (učitel dále sleduje a vyhodnocuje efekt individualizované podpory).
- **Druhý stupeň** představuje tzv. plán pedagogické podpory. Na základě odborných konzultací s pracovníky školního poradenského pracoviště (nejlépe se školním speciálním pedagogem či školním psychologem) by měl být pro žáka vypracován plán pedagogické podpory.
- **Třetím stupněm** je využití specializované diagnostiky a intervence na odborném pracovišti či v koordinaci s ním.

Předností modelu je, že je zaměřen především na prevenci (s pomocí se nečeká, až dítě selže nebo až je mu stanovena konkrétní diagnóza školským poradenským zařízením) a na minimalizaci či úplné odstranění počátečních obtíží.

V oblasti školských poradenských zařízení se doporučuje

- Přizpůsobit kapacity a činnost školských poradenských zařízení aktuálním potřebám uživatelů služeb.
- **Zlepšit metodické vedení školských poradenských zařízení na úrovni systému**, sjednotit kritéria, formuláře a diagnostické postupy, včetně těch, které se týkají sociálního znevýhodnění, zavést odborné supervize na centrální úrovni, vymezit kompetence školských poradenských zařízení a školních poradenských pracovišť s důrazem na autonomii a spolupráci těchto subjektů.

- **Změnit systém financování nezbytných podpůrných** opatření stanovených na základě pedagogicko-psychologické diagnostiky a zajistit jeho stabilní financování z prostředků státního rozpočtu.

PRIORITA 3

Systemové využívání socioekonomických údajů o žácích pro efektivnější financování a hodnocení *Stávající národní sběr dat neumožňuje posuzovat socioekonomický kontext vzdělávání jednotlivých žáků, škol ani systému jako celku.*

Pro efektivní řízení vzdělávacího systému a jeho financování se navrhuje **posílit získávání informací o sociálně-ekonomickém prostředí žáků** včetně dosaženého vzdělání, povolání a příjmu rodičů, přistěhovaleckém či menšinovém statusu a speciálních potřebách.

- **Zlepšit koordinaci sběrů dat** a analýz z oblasti vzdělávacího systému, lépe řídit a koncepčně zajišťovat sběry dat z pozice MŠMT.
- Dopracovat v současnosti vytvářené koncepty sběrů dat o jednotlivých žácích (testování 5. a 9. tříd, maturitní zkoušky) a doplnit je o **indikaci socioekonomického statusu** žáků.
- **Sledovat dopad přijímaných opatření** vzdělávací politiky prostřednictvím vhodně zvolených indikátorů, predikovat dopad zvolených opatření a prostřednictvím monitoringu jej ověřovat.

Bibliografie

ČŠI, 2012. *Tematická zpráva o postupu transformace bývalých zvláštních škol ve školním roce 2011/2012*. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/641ebe0e-36b3-4ba3-af8f-e5bf939040e2>

ČŠI, 2013a. *Hlavní zjištění PISA 2012*. Praha: ČŠI. ISBN: 978-80-905632-0-9. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/248e6459-87e1-437f-88fb-5359de627099>

ČŠI, 2013b. *Informace o aktivitě 4: Posouzení systému monitoringu a evaluace v ČR*. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni/Posouzeni-systemu-evaluace-a-monitoringu-v-CR>.

ČŠI, 2013c. *Překonávání školního neúspěchu v ČR: Zpráva o průběhu veřejné diskuze a výstupů výzkumu postojů odborné veřejnosti*. Praha: ČŠI. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni/Prekonavani-skolniho-neuspechu-v-CR/Zverejneni-Zpravy-o-prubehu-verejne-diskuze-a-vyzk>

ČŠI, 2013d. *Výroční zpráva České školní inspekce za školní rok 2011/2012*. Praha: ČŠI. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/Rodice/Vyrocní-zpravy/Vyrocní-zprava-CSI-za-skolni-rok-2011-2012>

ČŠI, 2013e. *Zpráva o výsledcích výzkumu postojů rodičů žáků 5. tříd k otázkám spravedlivého přístupu ke vzdělávání a překonávání školního neúspěchu*. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-setreni/Prekonavani-skolniho-neuspechu-v-CR/Zprava-o-vysledcich-vyzkumu-postoju-rodicu-zaku-5>

GABAL, I., VÍŠEK, P., 2010. *Východiska strategie boje proti sociálnímu vyloučení*. Praha: GAC. Dostupné z: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_Strategie_soc_vylouzeni.pdf

KLUSÁČEK, J., 2013. *Vybrané výstupy z analýzy dat statistické ročenky školství 2012/2013*. Praha: Lumos. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

MERTIN, V. a A. KUCHARSKÁ, 2007. *Integrace žáků se specifickými poruchami učení – od stanovení diagnostických kritérií k poskytování péče všem potřebným žákům: závěrečná zpráva rezortního projektu MŠMT*. Vyd. 1. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR. ISBN 978-808-6856-407.

MŠMT, 2001. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. ISBN 80-211-0372-8. Dostupné též z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/knihovna-koncepci/bila-kniha/bila_kniha_2001_cz.pdf

MŠMT, 2011. *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR na období 2011–2015*. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/dlouhodoby-zamer-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy-1?highlightWords=dlouhodob%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br>

MŠMT, 2012. *Plán opatření pro výkon rozsudku Evropského soudu pro lidská práva v případě D. H. a ostatní proti České republice „Rovné příležitosti“*. Praha: MŠMT. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/msmt-predstavilo-plan-opatreni-k-vykonu-rozsudku-d-h-proti?highlightWords=pl%C3%A1n+opat%C5%99en%C3%AD+pro+v%C3%BDkon>

MŠMT, 2013. *Výroční zprávy o stavu a rozvoji vzdělávání v České republice v roce 2012*. Praha: MŠMT. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyrocnizpravy-o-stavu-a-rozvoji-vzdelavani-v-ceske-1>

MULLIS, I., 2012. *TIMSS 2011 International Results in Mathematics*. Amsterdam: Lynch School of Education, Boston College, Chestnut Hill, MA, USA and IEA, Amsterdam, the Netherlands.

NERV, 2011. *Rámec Strategie konkurenceschopnosti*. Editor Michal Mejstřík. Praha: Úřad vlády České republiky, Národní ekonomická rada vlády (NERV), 2011. 307 s. ISBN 978-80-7440-050-6. Dostupné též z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/ekonomicka-rada/aktualne/Ramec_strategie_konkurenceschopnosti.pdf

OECD, 2012a. *Equity and quality in education: supporting disadvantaged students and schools*. Paris: OECD. ISBN 978-926-4130-845. Dostupné též z: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264130852-en>

OECD, 2012b. *Rovnost a kvalita ve vzdělávání: Podpora znevýhodněných žáků a škol*. Praha: ČŠI [český překlad OECD, 2012a]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni/Prekonavani-skolniho-neuspechu-v-CR/Rovnost-a-kvalita-ve-vzdelavani-podpora-znevyhodne>

OECD, 2012c. *Spotlight zpráva: Česká republika*. Praha: ČŠI [český překlad zprávy OECD zaměřené na Českou republiku]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni/Prekonavani-skolniho-neuspechu-v-CR/Spotlight-zprava-Ceska-republika>

OECD, 2012d. *Rovnost a kvalita ve vzdělávání: Podpora znevýhodněných dětí a žáků (Výtah ze Zprávy OECD)*. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-setreni/Prekonavani-skolniho-neuspechu-v-CR/Vytah-ze-Zpravy-OECD>

PALEČKOVÁ, Jana, TOMÁŠEK Vladislav a BASL Josef, 2010. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009. Umíme ještě číst?*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. ISBN 978-802-1106-086. Dostupné též z: <http://www.csicr.cz/getattachment/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni-archiv/PISA/PISA-2009/narodni-zprava.pdf>

PedF UK, 2009. *Vzdělávací potřeby sociokulturně znevýhodněných: Případ SIM – Středisek integrace menšin*. Praha: PedF. ISBN 978-80-87178-06-5. Dostupné z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/vzdelavaci_potreby_sociokulturne_znevychodnenych.pdf

SANTIAGO, P. et al., 2012. *Zprávy OECD o hodnocení vzdělávání: Česká republika 2012*. OECD Publishing. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1787//9789264116788-en>

TRHLÍKOVÁ, J., 2013. *Předčasné odchody žáků ze středních škol: Názory pracovníků škol a úřadů práce na nástroje prevence a intervence*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Dostupné z <http://www.nuv.cz/predcasne-odchody-ze-vzdelavani-na-strednich-skolach>

ÚIV, 2011. *Overcoming School Failure: Background Report for the Czech Republic*. Podkladová studie pro projekt OECD Evaluation and Assessment for Improving School. Dostupné z: <http://www.oecd.org/edu/school/48631810.pdf>

ÚV, 2012. *Národní strategie ochrany práv dětí*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>

VARVAŘOVSKÝ, P., 2012. *Popis metody a výsledků výzkumu etnického složení žáků bývalých zvláštních škol v ČR v roce 2011/2012*. Brno. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-metoda.pdf

Seznam použitých zkratek

A4	aktivita 4 projektu Kompetence III
A5	aktivita 5 projektu Kompetence III
AP	asistent pedagoga
CERMAT	Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání
CPIV	Centrum podpory inkluzivního vzdělávání
ČR	Česká republika
ČŠI	Česká školní inspekce
DVPP	další vzdělávání pedagogických pracovníků
ESCS	sociální, ekonomický a kulturní status
ESF	Evropský sociální fond
EU	Evropská unie
IVIV	Institut výzkumu inkluzivního vzdělávání
KIII	Kompetence III
LMP	lehké mentální postižení
MŠ	mateřská škola
MPSV	ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
NÚV	Národní ústav pro vzdělávání
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
PedF UK	Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
PIAAC	mezinárodní výzkum dospělých Předpoklady úspěchu v práci a v životě
PIRLS	mezinárodní šetření Progress in International Reading Literacy Study
PISA	mezinárodní šetření Programme for International Student Assessment
PP	pedagogický pracovník
PV	předškolní vzdělávání
RVP	rámcový vzdělávací program
SPC	speciálně pedagogické centrum
SIM	střediska integrace menšin
SŠ	střední škola
SV	střední vzdělávání
SVP	speciální vzdělávací potřeby
ŠVP	školní vzdělávací program
ŠPP	školní poradenské pracoviště
ŠPS	školské poradenské služby
ŠPZ	školská poradenská zařízení
TIMSS	mezinárodní šetření Trends in International Mathematics and Science Study
VOP	veřejný ochránce práv
VOŠ	vyšší odborná škola
VSV	vyšší střední vzdělávání
VŠ	vysoká škola
ZV	základní vzdělávání
ZŠ	základní škola
ZŠP	základní škola praktická
ZŠS	základní škola speciální

Ralizační tým děkuje za konzultace a spolupráci při zpracování jednotlivých témat publikace pracovníkům vysokých škol, neziskových organizací a odborníkům z praxe.

Hodnotné odborné názory pro tuto publikaci poskytli:

PaeDr. Pavlína Baslerová; Mgr. Lenka Felcmanová; PhDr. Ivan Gabal; Mgr. Karolina Homolová, Mgr. Klára Šimáčková Laurenčíková; doc. Mgr. et. PaeDr. Jan Michalík, Ph.D.; prof. PhDr. Jan Sokol, Ph.D., CSc.; Mgr. Daniela Swart; prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

Rovný přístup ke vzdělávání v České republice: situace a doporučení

Zpracovali: Michaela Šojdrová, Zonna Bařinková, Irena Borkovcová, Radek Dlouhý

První vydání

Vydala: Česká školní inspekce, Fráni Šrámka 37, Praha 5 v roce 2014 v nákladu 1 000 výtisků

Grafická úprava: Karel Lula

www.csicr.cz

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Česká školní
inspekce

